

RINGERIKE.

RVE

AKSJESELSKAPET

FOLLUM

FABRIKKER

RINGERIKE

1957-1958

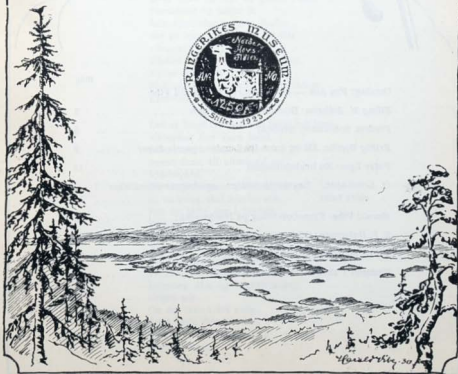
UTGITT AV

RINGERIKES UNGDOMSLAG
OG RINGERIKES MUSEUM

VED

ELLEN HALS

OLA BRENDEN - H. JØRGENSEN

INN H O L D

	Side
Omslag: Fra Ask — etter akvarell av <i>Harald Vibe</i> .	
<i>Elling M. Solheim</i> : Dikt. Templet i skogen.	3
<i>Fredrik Schjander</i> : Stubbald.	5
<i>Erling Bjørke</i> : Eit og anna frå Lunder i gamle dagar.	9
<i>Peter Lyse</i> : En brukskunstner.	12
<i>O. Loeshagen</i> : Begravelsesmåter og begravelsesskikker i eldre tider.	14
<i>Harald Vibe</i> : Finnebosetning på Nordmarka.	19
<i>E. F. Halvorsen</i> : Odelsbønder og leilendinger på Ringerike i 1624.	21
<i>Elling M. Solheim</i> : Langfredagsøkt.	28
Templet i skogen. Strømsodd Kapell.	30

Templet i skogen

Til innvielsen av Strømsoddbygda kapell

6. oktober 1957

Nå er dagen kommen med si glede.
Klokka bringer helsingbud
at et tempel står og skinner,
står og vitner om den høge
Herre Gud.
Fjell og åser løfter bringa,
änder inn den gode dag,
omer med i helligdommens
klokkeslag.

Over vann og myr og glisne flåer,
furubrend og døgne li,
helt oppunder trauste Kollen
der en bjønn bær måsa til sitt
vinterhi.
Klokka synger — klokka kaller,
signer med sitt milde mål.
Slekters drøm er blitt til røyndom
gjennom tål.

Det er langt frå heim til heim her inne
vinterdag kan vera hard.
Ofte stengte høge driver
vegen fram til alterbord og
kjørkegard.
Da var drømmen god å ty til
at en gang skal kjørka stå
her og løfte seg i venleik
mot det blå.

Ånd og hånd har her gått sammen
helt frå grunn til høge spir.
Varme, brune tømmervegger
heimsleg dâm og høgtidstanker
sinnet gir
Og der inne i det gode
lyset sjela finner trøst.
Der skal slektene få høre
Herrens røst.

Kringom huset ligger vollen fager,
her skal mange finne ro,
såvå trygt i sønnasuset.
Nye ætter vil som grønne
graset gro.
Nå har bygda fått et hjerte
som vil med i heim og kår,
dele folkets liv og lagnad
år for år.

La da sinnet fylles av det høge,
av det reine huset gir.
Kom med gleda — kom med sorga,
alt som tynger deg så arme
sjela svir
Her er Kristus med sin fridom,
her er hellig ånd og eld.
Ljom da klokke over heimer,
skog og fjell.

ELLING M. SOLHEIM

STUBDAL

Både Stubdal (av «stubbe») og Stuvdal (av det gamle «stuv») tyder på at det har vært temmelig snauhogd oppå her på den tiden da stedet skulle ha et navn. — Støvdal, som også brukes, er en forvanskning av Stuvdal igjen.

Som på Fjellseter, Øskjevall og Nord- og Søssetra har det også på Stubdal tidlig vært en hel setergrend, fra «Arilds tid», som bøndene selv uttrykker det i et klageskrift om forholdene der oppe en gang i 1600 årene. Og gjennomgangstrafikken har også vært livlig. Folk fra Norderhov og Haug kom over her enten de skulle til setrene innover eller til Oslo.

En temmelig frekk fant må det derfor ha vært som i dette trafikerte strøket kunne finne på å slå seg ned så å si midt på setervollen, gjerde inn som det passet ham og ta i bruk seterbuene som «storkara» fra bl. a. Sundbye, Nordbye og Dehli hadde satt opp til eget bruk.

Det var nettopp dette finnen Peder Madsen gjorde, uten bygselbrev eller annen hjemmel. — Han kom hit antagelig i 1650 årene og var da ingen ungdom lenger. Hadde han enda holdt seg i ro der oppe med sin foretaksomhet, kunne det kanskje ha gått på et vis. Men det gjorde han så langt fra. Det ser ut som han oppsøker dårlig selskap og slagsmål nede i bygden og han fornekter sine landsmenn når han ser en fordel i det.

I 1662 inkom der til Kong Fredrik II et klageskrift fra finne-konen Karen Nilsdatter som bodde på en plass under Sørum på Ringerike. Hun søker beskyttelse mot stadige overgrep og mishandlinger som hun og hennes mann Henrik Sørensen var utsatt for. Her finner vi fra året 1661: «Et halvt års tid derefter, Gud bedre, desværre ble min mand stunget 11 knivsting af en mand, navnlig Peder Stuvdal i vort eget hus. Samme dag hadde min fiende og vederpart, en kromand Christen Christensen, opfyldt samme Peder Stuvdal under prædiken med vin og øl.» —

Det var først og fremst almuene som hadde lagt seg etter denne finnefamilien. Men de ble tilskyndet og støttet av en klikk øvrighetspersoner, så Karen og hennes mann ingen vei kom med sin klage. De ble drevet til fortvilelsens rand og Karen reiste ned til København for personlig å klage sin nød for kongen. Samme dag hun kom hjem måtte hun se på at to mann myrdet Henrik, hennes man. Det var etter dette hun sendte sitt klageskrift til kongen. Det ble med prisverdig hurtighet ryddet

opp i uhumskheten, og Peder Stubdal stikker av. Om han hadde en finger med da Henrik ble drept, eller om det var den gamle affæren med knivstikkene som gjorde det, eller noe nytt som var kommet til, vet vi ikke. I 1668 omtales han som «den bortrømte mandeslager Peder Stubdal».

«Peders Løkke» står det på et gammelt kart fra ca. 1800 i utkanten av vollen på Stubdal. Det er vel et minne om den vidtløftige Peder Finne på Stubdal.

Det var Mattis Bentsen som i 1660 årene etterfulgte Peder i Stubdal. I 1672 er der reist tiltale i anledning av en del løse finner som har oppholdt seg ulovlig hos sine landsmenn på Krokskogen, bl. a. på Stubdal, i Heggelia og i Flåtan. Men Mattis hadde sine papirer i orden forsåvidt som han satt med bygselseddel utstedt av fogden i 1668, og med den i lommen slapp finnene gjerne fra denslags saker forholdsvis rimelig. I dette tilfelle var det broren Jakob Bentsen han hadde huset ulovlig. Mattis slapp med en bot på 1 mark sølv.

Jaktslottet ved Stubdal.

Året 1684 er skjebnesvangert for finnene på denne delen av Krokskogen. De fleste av dem stod i nært slektsskapsforhold til hverandre på den tiden, og hele den lille kolonien ble rykket opp med roten ved en dom av 21. oktober dette året.

Det var bønderne og almuen i Norderhov og Haug som hadde anlagt sak med påstand om at alle finnene skulle vekke etter de krenkelser av bygdefolkets rettigheter på skogen som de hadde gjort seg skyldige i. Påstanden ble tatt til følge av sorenskriveren og samtlige finner ble dømt til å forføre seg bort og «begi seg ned i bygden og ernære seg der ved redelig håndtering og arbeide», som det står. Og alle deres hus skulle rives. Mattis måtte dra sin vei, og mange med ham, bl. a. hans to svogre, den ene i Heggelia og den andre i Flåtán, og Pål Andersen i Spålen som senere ble halsuggett på Akershus for en serie forbrytelser.

Dermed er det vel for alltid slutt med finnene på Stubdal. — Men noe ble nok sittende igjen etter dem, trolddomskunstene deres. Som denne historien om Marte Krestoffers, som fortelles:

«Oppi Pjåka var det ei som hette Marte Krestoffers. Hu var signekjerring. Så var det engong hu var på setra — je trur det var Støv-dalssetra, om det itte var Ingeborjsetra, da — at hu kom jagandes hem med kua. Da hadde bjønn gått beint gjennom kulflokken, men itte så myt som vørt dom. — Anei. Det var i en aen flokk han skulle. Der tok'n ei kvie, sa'a. Mine skulle'n itte ha, — men så hadde je pjutre på mine au, je da. — Hu hadde lese over dom, da måta.»

II.

På mange måter blir Stubdal fremover i tiden et sentrum og et sted som er på folkemunne, ja, kjent langt utover landets grenser.

Over Stubdal gikk meget av trafikken i eldre tid. Over her ville Peder Anker som generalveimester for det Søndenfjeldske at den nye kongeveien til Bergen skulle gå i 1790 årene, og da linjen over Kleivstua ble foretrukket, forsøkte han å få fortsettelsen fra Sundvollen til å gå på østsiden av Steinsfjorden, gjennom Åsa til Norderhov. Men heller ikke dette prosjektet fikk han satt igjennom.

Her fra Stubdal har vi Jørgen Moes linjer:

Det lysned i Skoven, da liede jeg frem,
Snart stod jeg, hvor Bakkestupet skraaned.
Jeg saa den vide Bygd, jeg saa mit kjære Hjem,
Jeg saa de brede Fjorde, der skar sig ind i Bugt,
Og Elven saa jeg blinke og krumme sig smukt
— Jeg længtes til de sollyse Sletter.

I dette første verset av et dikt tolker han sine sterke følelser for hjemmet og bygden. Disse ofte siterte linjer står vel for folk flest som en karakteristikk av mannen selv, av Jørgen Moe, slik vi gjerne tenker oss ham. Men et fullgodt bilde av ham får vi først ved å lese fortsettelsen:

Og dog var det atter, som den sukkende Li
Vilde blidelig holde mig tilbage, —
Som om den bag mig hvisket: Forlader du
min Sti,

For ned i Folkevrimmelen at drage?
Ak, Skoven og Fjeldvandet havde i mit Sind
For første Gang suset sin Vemodstanke ind —
Og siden jeg glemmer den vel aldrig.

Thi ofte, naar jeg gaar i den mylrende By,
I de bonede, skinnende Sale,
Den samme Hvisken lyder saa bønlig, saa bly
Fjernt henne fra min Barndoms grønne Dale.
Da griber mig en Længsel til Skov og til Fjeld,
Jeg hører atter Bjælger og Lurlok ved Kveld,
Og Sus gjennem skjæggede Graner.

Over Stubdal kom Asbjørnsen på sin vandring etter «En sommernatt på Krokskogen». La oss i parentes ikke glemme at det var som 14 års gutt han den gang kom over her og ikke som den skjeggete gubben som vi gjerne tenker på når det er snakk om Asbjørnsen.

III.

Men det er ikke bare det lyriske og romantiske vi forbinder med Stubdal. Også når det gjelder det mere praktiske har stedet vært på folkemunne. Det hadde i mange år en enestående severdighet å vise til. Det var kjerraten.

Vi skal ikke gå i detalj når det gjelder «Kjerraten i Åsa». Den som vil vite det son er verd å vite om dette anlegget, det tekniske og praktiske, byggingen og driften og folkelivet der oppe den gang, vil vi henvise til en liten bok av O. Chr. Bjørnstad: «Kjerraten i Åsa». Den kom ut i 1944, 2 år etter Bjørnstads død.

Bjørnstad var født i Åsa og var i alle år sterkt knyttet til hjembygden, dens liv og historie. Han har i denne boken, en kulturhistorisk perle, som den er blitt kalt, gitt en meget saklig, men samtidig underholdende og allsidig beskrivelse av kjerraten og livet der oppe på den tiden, det vil si i første halvdel av det forrige århundre.

En kierrat, av det tyske Kehrrad, er et teknisk transportmiddel med såkalte evighetskjettinger.

Ideen med en kierrat fra Steinsfjorden opp til Stubdal, var å bruke vannkraften fra bekker og tjern til å trekke tømmer fra fjorden opp

Stuvdal.

på platået og derfra føre det ned i Sørkedalsvassdraget hvor det så ble ført videre til Bogstadvannet og sagbrukene.

Høydeforskjellen mellom fjorden og kjerratens høyeste punkt var nærmere 400 meter og lengden av kjerraten innpå 3 kilometer.

Anlegget sto ferdig i 1806 og var enestående i sitt slags i Norge, et synlig bevis på initiativ, tiltaksvilje og vågemot som den dag i dag må imponere alle som leser om det.

Men blir man interessert og vil vite noe mere, om lønnsomhet, kapasitet, hva samtiden mente om dette usedvanlige tiltak, ja, da vil man fort oppdage at der ikke finnes litteratur av interesse, praktisk talt. — Men bilder, tegninger av anlegget? Ikke det heller. Ingen tegning og ikke noe maleri! Det er ganske besynderlig når vi tenker på de mange norske og utenlandske malere som fant veien til det nære naboskap, til Krokkleiva, nettopp i de årene da kjerraten var i full drift.

Fra Krokkleiva har vi malerier og tegninger av I. C. Dahl, Fearnley, Eckersberg og Flintoe, for å nevne noen av de mest kjente. Ingen av dem skydde legemlige anstrengelser når det gjaldt å finne romantiske og maleriske motiver, det ser vi av deres produksjon. Men ikke én

av dem fant veien til kjerraten og utsynet fra Stuvdal, — og til «Jaktslottet»!

IV:

Jaktslottet, ja! — Leuch-familien som alt i 1671 ble eier av Stuvdal, ser ut til tidlig å ha omfattet dette stedet med en særlig forkjærlighet. Der møtes de gjerne med bygdefolket når det skal snakkes ut om saker og ting og treffes viktige avgjørelser. Der har de sikkert tidlig latt oppføre hus til eget bruk under inspeksjonsturer og jakt.

Vi vet at Peder Anker lot bygge et større hus der oppe, Jaktslottet, som det ble kalt. Det har gått store ord om dette slottet og frasagn om livet der når «slottsherren» kom over skogen med musikk og sang og et stort følge av festglade gjester. Som en kongsgård i Asbjørnsens og Moes eventyrskog må det ha ligget der, med sengeplass til 20 gjester, sikkert fordringsfulle gjester som var godt vant med hensyn til plass og komfort. Men eventyret om jaktslottet ble aldri skrevet, til tross for at det sto der i minst 100 år. Vi vet at det sto der i 1874 og at det alt den gang ble betegnet som «Jaktslott» i offentlige dokumenter. Det kan vi se av en skyddelingsforretning fra dette året. Og vi vet at det ikke ble revet før i 1880 årene.

Av de mange innen- og utenlandske gjester som må ha vært der oppe, har det tross iherdig jakt bare lyktes oss å finne én eneste, en engelskmann, som har skrevet om sitt besøk der under et opphold i Norge. Det er den danske konsul i London, Jens Wolff. Han var der sommeren 1814 og hans bok om Norges oppholdet kom ut i London alt samme høst. Hans far var norsk og han hadde selv i sin tidligste ungdom bodd i Oslo i flere år.

Wolff forteller at de var 20 gjester. Med tjenerne, jegere og hundepassere var det et følge på 40 som red over skogen med musikk, — horn og klarinetter, — i spissen. De hadde med proviant for 14 dager og det var tenkt på alt som kunne adspredde gjestene og stimulere dem på legeme og sjel etter dagens anstrengelser på jakten. Vår eneste bekymring var, skriver han, tanken på at når det var slutt med provianten og vinkjelleren var tom, var det signal til oppbrudd.

Om jaktslottet skriver han bare at det er ganske stort og pent utstyrt. — Hadde det ikke vært rimelig om han hadde nevnt kjerraten? I de 14 dagene han var der oppe på Stubdal må kjerraten ha vært i full drift. Men ikke et ord om den!

Etter det vi kan slutte av Wolffs skildring og etter vårt kjennskap til Peder Anker og Bogstad og livet der, har jaktslottet sikkert vært noe utenfor det vanlige. Vi vet at det sto der i minst 60—70 år og at det i årtier ble flittig brukt, først av Anker og senere utover i 30-årene av svigersønnen Herman Wedel-Jarlsberg. Hans sønn igjen, Harald Wedel-Jarlsberg har vel også holdt til der fra tid til annen. Og stadig var det gjester der oppe. Men vil vi ha et begrep om hvordan slottet så ut, innvendig og utvendig, må vi helt frem til vår egen tid, til Bjørnstad. Selv ikke hans beskrivelse kan gi oss et fullgodt inntrykk av hvordan det har vært i sin glanstid. Bjørnstad kan nok ha vært der inne, han var født i 1862 og huset har stått til 1880. Men i disse siste årene av slottets levetid har det bare vært en kalket grav.

Bjørnstad skriver at det var en tømmerbygning med en stor gang langs hele sørsiden. Det var i to fulle etasjer og hadde inngang midt på fasaden. I vestre ende av svalgangen var det trapp opp til annen etasje. Vinduene var nokså store med grønne buklærter hvor det var risset inn navn med diamant. Møblene var praktfulle renessanse- og barokkmøbler med gyllenlærs trekk.

Helt til i sommer var vår søken etter et bilde av jaktslottet like resultatløs som jakten etter et bilde av kjerraten. Men så i sommer! Under omvisningen på Bogstad en av de første dagene

etter åpningen kom vi til spisestuen. På den ene kortsiden er det et buffet-arrangement i en nisje, innrammet av to landskapsmalerier av den danske maler Carl Fredrik Vogt. Det ene forestiller Krokkeleiva, mens det andre utvilsomt må være Stubdal med jaktslottet, og ikke Kleivstua som det sto under bildet i Programbladets artikkel foran åpningen av Bogstad. Kleivstua kan Bogstads eiere ikke ha hatt noen interesse av, for Kleivstua har de aldri eiet. Men Stubdal med jaktslottet kan vi tenke oss at de ville ha på veggen, kanskje fremfor noe annet, for herfra har de vel hatt utallige muntre og gode minner om jakt og friluftsliv og utvungen selskapelighet blant utvalgte venner. — Sammenholder vi dette bilde på Bogstad med Bjørnstads beskrivelse kan det neppe være tvil om at vi har for oss Peder Ankers jaktslott på Stubdal, med rikelig figurstaffasje og med alt det liv som vi forbinder med jaktelskapene der oppe.

Vi utfyller bildet med et referat av det Wolff skriver om selskapeligheten den siste kvelden han var der. — Aftenen ble avsluttet med et «ball». Det måtte synes temmelig umulig å skaffe dansepartnere på et så isolert sted hvor bare nymfer, sylfider og satyrer kunne tenkes å holde til, skriver han. Men det ble sendt ut innbydelser til bønder i 20 miles omkrets og de hadde med glede sagt ja til innbydelsen. De kom, og slo seg ned i låver og uthus og, — de hadde med seg sine koner og døtre! —

V.

I dag er jaktslottet og kjerraten en saga blot.

Eierne ser ut til å ha mistet interessen for jaktslottet i 1850-årene og lar det bare stå der. I 70-årene kan det ikke ha vært stort igjen av denne herligheten. Da er det sunket ned til å være herberge for farende folk. Vi finner i en «Lomme-Reiseroute» fra 1876 turen fra Bogstad til Stubdal beskrevet, og her står det: «Natteherberg tages på Stubdal, et gammelt jaktslott.»

Huset ble revet omkring 1880 og tømmeret ble brukt til nye uthus på Stubdal. Og de utallige sagnene og de mange lystige lagene der, ble hurtig glemt, skriver Bjørnstad.

Bedre gikk det ikke med kjerraten. I 1850, da den hadde vært i drift i 44 år, begynte degenourteringen og i 1851 var alt av verdi forsvunnet.

Det skulle gå nærmere 100 år etter nedrivningen før vi i Bjørnstads bok fikk kjennskap til dette enestående anlegget, fra planleggelsen og forarbeidene til den siste spikeren ble trukket ut og alt jern og treverk som det kunne lønne seg å fjerne, var solgt og kjørt bort.

Enkelte av de som i siste halvdel av forrige århundre har beskrevet turen over Stubdal

nevner såvidt hva de har sett, uten å ha begrep om hva det dreier seg om. De fleste har ikke sett noe, og «Lomme-Reiserouten» fra 1876 har 4 ord: «Ruiner af en Kehrrad.»

Forstmester J. B. Barth kommer over her på jakt i 70-årene. Han skriver i sin bok, «Den norske Natur skildret i Billeder fra Jagtlivet», at han fant «en særregen Art af Vel, der forestillede etslags Jernbane, men af en simplere

Konstruktion end den ved Kristiania.» Og videre: «nogle lange Vogne med ganske smaa Jernhjul.»

Det han så var restene av «Tollerveien», hestebanen mellom Damtjern og Storflåten som ble anlagt da det viste seg at vannkraften ikke strakk til på dette stykke.

FREDRIK SCHJANDER

Eit og anna frå Lunder i „gamle dagar“

Av Erling Bjørke

Nå ja — så svært gamle dagar blir ikkje dette om, det blir nok helst noko frå 1890-åra og som eg sjølv har opplevd. Altså eit slag «memoarar» endå eg er ikkje so stor kar at mine «memoarar» har noko interesse for ålmenta.

Men lat gå —, eit og anna kan det vel verta som gjev eit lite glytt av livet slik det levdes der i bygda i min oppvekst, og litt eldre Lundervæingar vil kanskje dra på smilen og minnst noko av det same.

Noko av det fyrste eg hugsar var ein hard difterit-farang som gjekk over bygdene vintren 1892, og reiv bort ei mengd med born, og somme vaksne og, opp til 4 born somme stader. Millom dei vaksne som strauk med då var meiersken ved meieriet som den gong var i Lunder, og etter det vart meieriet nedlagt og vart ikkje sett i drift meir. Det låg i Veltikoll, som på ein måte var bygdesentret då, men då den nye vegen var bygd kom Veltikoll litt ut av trafikken, og då so Herman Oppen, far til den noverande Herman Oppen, bygde nytt handelshus ved Verkensbrua, Fossheim, flutte far og Anders Lundesgaard, som då hadde drive handel i lag i Veltikoll i mange år, til Fossheim, og då det bade var mølle, sag, der folk kunne få skore materialene dei trong på gardane, og ein sers flink smed, Gunerius Johannessen, der, so vart sentrum ved Fossheim frå 1900 og utover. Det var ikkje noko forsamlingshus av noko slag der i bygda i den tida, og endå mindre «Samfunnshus» som det no er so moderne med. Mindre møter som vedkom heile bygda som til dømes Forligelseskommissjonen, Fattigkommissjonen og slikt hadde møta sine i eit lite rom ved sida av skolestugua på Kjørkemo-skolen, og der heldt ogso Lunder Sparebank til med sine møter som var ein gong i månaden. Ting og sessjon og slikt som kravde noko større

rom vart halde på skysstasjonen. Denne var det fyrste eg hugsar på nedre Oppegård, der hadde den vore i fleire generasjoner. So — det var vel i 1898 tenkjer eg, vart den flutt til Slette, og etter tvo-tri år der til Kjos, og der var den verande lenge.

Eg laut vera med og hjelpta til i butikken hjå Anders Lundesgaard og far frå før eg var 12 år, og lærte på den måten å kjenna dei fleste av bygdefolket, for om dei ikkje var «faste kunder» alle saman, so var dei då gjerne innom når dei hadde erind dit likevel, til mølla eller smeden, og dei då laut venta ei tid på det dei skulle ha gjort. Mange frå Krødsherad var og til mølla ved Verkensbrua for å mala kornet sitt, helst dei frå Rishovd- og Redalsskogane, og frå Hamremoene, Slevika og Grens-gardane, ja stundom heilt oppe frå Veikåker i Krødsherad som ligg nesten opp mot grensa mot Flå i Hallingdal.

Butikkane utover bygdene var ikkje so lite av ein samlingsstad for bygdefolket i den tida. Der møttes dei og hadde det ikkje fullt so ansamt då som no so dei hadde tid til slå av ein prat. Og der i butikken vart då mangt og mykje dryfta og omtala både om det daglege livet og anna. Og mange rispur vart fortalt so det var mykje rart å få høyre for småguten som sprang på innsida av disken, enndå om han mang ein gong ikkje hadde so mykje tid til å lya etter det som vart fortalt.

Verste trafikken i butikken var sjølvsagt då, som det vel er enndå, til jul, og serieg dei siste 8 dagane før jul vart det heller lang dag. Det var ikkje noko som heitte «lukningsvedtekter» då, og klokka vart mange gonger både 10 og 11 om kvelden før vi fekk stengt. Om morgonane var det gjerne litt betre, klokka vart for det meste burtimot 8 før vi byrja om morgonen, men til jul laut ein nok ut før. Sers vel hugsar

eg julehandelen i 1900. Hugsar eg ikkje gale var jule-efan på ein måndag det året, og måndagen 8 dagar før kom far og eg til butikken klokka 6 om morgonen, og då var det fullt der av folk frå Strømsodtbygda som alt var kome for å gjera julehandel. Anders Lundesgaard, som då budde i Fossheim, hadde lote opp ved 5-tida om morgonen for å sleppa dei inn, og då far og eg kom dreiv han i kjellaren og tappa sirup og parafin i spann og flasker som strømsodtbygdingane skulle ha. Anders likte ikkje å stå ved disken og so var det godt å ha unnagjort noko av kjellararbeidet. Då var omlag heile Strømsodtbygda møtt fram på same dagen. Nokon som hadde hest sjølv var kome nedover på morgonkvisten, mens dei fleste av dei som ikkje hadde hest hadde kome nedover sundags kvelden, og fekk seg husvere hos skyldfolk eller kjendingar. Det vart ein strid dag dette, for dei fleste av strømsodtbygdingane handla gjerne so mykje av slike varer som kunne halda seg i lengre tid at vi ikkje såg noko til dei igjen før til påske. Det var sju — otte hestar som drog ut frå Fossheim i femtida den efan, og alle med tolgest store lass og kurs for Strømsodtbygda.

Men det var to ting dei ikkje kunne kjøpa opp for lang tid framover: gjær og tobakk. Gamal gjær duger visst ikkje, og tobakken vil gjerne mugne når han blir liggjande ei tid, allvisst skratobakken, og det var den strømsodtbygdingane heldt seg til, og Langaards tobakk laut det vera. So sende dei då bod til butikken ette disse ting, og det var so greit med det, postmannen, han gamle Isak Braaten tok med seg slikt for dei. Han bar posten berre ein gong i veka, og det var nok ikkje fullt so mykje post då som no, men du verden so mange «gjærstrillur» og kvartrullar tobakk han Isak har bore millom Veltikoll eller Fossheim og Strømsodtbygda, og somtid litt anna turvande og, som til dømes postpanir, trådsnellar og anna småtteri. Han hadde aldrig skrivne opp det han skulle kjøpa for folk, men eg høyrte aldrig snakk om at han hadde gløymt noko heller. Noko slikt som «sju tiores og 8 femøres gjærstrillur», og «8 kvartrullar og to halvtrullar tobakk» var det gjerne han Isak skulle ha med seg på desse dagane. Han hadde omlag 3 mil i alt å gå dei dagane han gjekk med posten, og i allslags vær, men eg høyrde aldrig han sytte over været om det kunne vera kring dei 40 minus på vinterstida, eller det silregna ein sumarsdag. Om vinteren gjekk han gjerne på ski, dei hadde lange nebb som var fint fråseggjorde og litt rosemåla om eg ikkje mishugsar meg, og viubindinare som berre rakk over toa og til omlag midt under foten. Bakbindingar brukte ikkje han Isak, utstyret

var ikkje fullt so flott og gromt då som nå. Ein skulde bjoda ein unggutt slikt nå —, å hutte tu. Sjølv hadde eg slike skibindingar som han Isak det fyrste eg hadde ski, og jamnaldringane mine likeeins, men då vi vart litt større fekk vi «bakbindingar», men av vier dei og, og det vart store ting då vi kom so langt at vi fekk skibindingar av spanskroyr.

Foreningsliv hadde vi ikkje mykje av i Lunder i 1890-åra. Det hadde vore eit skytterlag som dreiv det godt i mange år, men det hadde somna heilt burt då det leid so langt at eg hugsar noko. Og so fekk vi Lunder Skiklubb hell kva det no heitte, i slutten av 90-åra, men den og somna av med visse millomrom. Det var nok serleg Oluf Berg og Ole Lundesgaard på øvre Berg som var dei mest ihuga for å få liv i skisporten. Oluf Berg var sjølv ein av Noregs beste skilauparar i fyrsten av 90-åra, og med jamvel fyrste premi frå Husebybakken, det var ikkje vanleg med kongepokalar til alle «Holmenkollrenn» i den tid. Og Ole Lundesgaard hadde og nokon premiar frå sine yngre år frå skirenn på Ringerike, endå om han ikkje akkurat kom opp mot «di store gutta». I 1894 var det visst, då fekk dei til eit skirenn i Hovlandsbakken, dei stod då frå husa på Hovland og ned mot Sogna, og med hopp på ei brattknelk eit stykke ned for husa. Kor langt dei hoppa der då veit eg ikkje, men det var snaut over 20 meter om dei kom so langt, bakken var for liten til det. Til dette rennet hadde Oluf Berg fått oppover ein av skivenene sine frå Oslo Skiklubb, Einar Lilloe, det var vel helst for propagandaen si skuld, og kven som vart best av Oluf og Lilloe hugsar eg ikkje, men i mange år etter skulle vi småfantar vera enten Oluf Berg eller Einar Lilloe når vi var i hoppbakken. Seinare vart Anton Tuft med som eit av dei store føredøme for oss i skibakken, og so Truls Braaten, men då var eg alt blitt for «vaksen» til slikt då Truls byrja gjera veg i vellinga og kom med mellom dei store. Det var elles i langrennet Truls gjorde det best, og til slutt vart han då bestemann i femtikilometeren osso. Men då var han flutt til Modum for fleire år sidan.

Eit lag med få lagsfolk men som leil var til mykje glede for bygda var Lunder Hornmusikkk. Det var vel kring 1893 at dei byrja, og opphavsmenne til denne var truleg lærar og kyrkje-songar Viker, som og vart dirigent for dei, og so «Lønnsgards-kara», Anders, Erik og Ole Lundesgaard, som alle var med frå fyrst av. Likeins Gudbrand Kjos, den einaste som nå lever att av dei fyrste hornblasarane. Litt seinare kom osso Elling Roverud og smed Gønerius Johannesen med. Det var helst dansemusikk dei spela, og eg skal segja dei fekk det

til, dei var sers gode å danse etter for det var slikt god «takt» i dei lättane dei spela.

Vi hadde ikkje noko barnetog 17. mai i mi skoletid, men like etter somarferien byrja, samla Vikar helle Kjørkemo-skolen ved Lundesgårdssvingen, og med hornmusikken i brodden marsjerte vi då til «Ripermoen», ein fin, turr sandmo mellom Haukedalen (Ripergar'n) og Sandåker, og der hadde vi då fest. Fyrst spela musikken litt, so var det ymse slag leik for oss borna, og so spela musikken opp til dans, og eg skal segja dei svingte seg då nokon kvar både unge og gamle, å ja kanskje nokon av oss born ogso. Folk hadde mat med seg, og av ho gamle Olea Jonerud kjøpte dei kaffi, ja det var trabelt for ho Olea mang ein gong der på Ripermoen. Brus var det ogso å få kjøpt so vidt eg hugsar, men kven som stod for brusalget veit eg ikkje, eller rettare eg hugsar det ikkje.

Og so var det visst eit par lag som dreiv litt med politikk, og hadde ein og annan fest, men eg har aldri brydd meg større om politikk, og endå mindre med eg var liten sjølvsagt, so eg har for lite greie på desse laga til at eg kan skriva om dei. Men det var jo i den tida då dei dreiv med «folkemøter» dette, og eg hugsar det var eit slikt møte hos Johannes Mokastet på nedre Bjørke ein gong. Det var vel vinstre som fekk til det møtet tenkjer eg, for «Mokasten» var ihuga vinstremann då, og eg hugsar at amtmann Viggo Ullmann var der og tala. Han brukte låvebrua som talarstol, men kva han sa har eg ikkje greie på. Dette var vel i 1896 om eg minnest rett.

17. mai 1900 var det «folkefest» på Rudsmoen. Det var vel høgre som stod for skipinga av denne festen vil eg tru, for høgremannen Carl Aas frå Hurum var der og tala. Og det var nok helst høgrepolitikk han tala, trur eg, for eg sat ved sida av Johannes Mokastet, og rett som det var sa han so halvhøgt: «Tøys, sludder, elendig sludder», og liknande, so vinstremannen var nok ikkje so helt nøgd med den 17.-maitala. Eg tykte det var keidsamt å høyra på, men det var no so — ein tolvåring og ei politisk tale —.

Leid på spela hornmusikken opp og då var det ikkje keidsamt lenger på Rudsmoen.

Men no lyt det vera slutt med desse «minne», iminsto for denne gongen. Det har vore morosamt for meg å sitja her og skriva dette og liksom «leva oppatt» dei gode gamle dagar, men det er vel på det uviste om lesarane tykkjest det same.

Begravelsesmåter . . . (Forts. fra side 18.)

Christen Roede Krefting skjenket klokker til Hønefoss kirke.

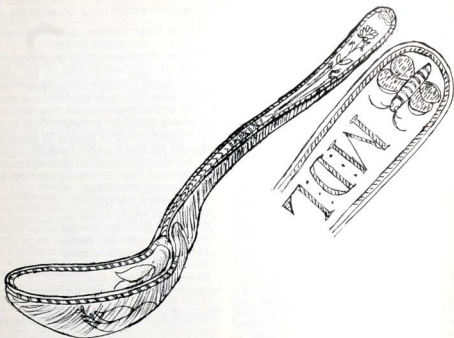
Den siste Krefting fra Viul, Christen Roede Krefting på Egge født på Viul 12. juli 1789, døde i Hønefoss 5. desember 1862, ligger begravet der tillike med en søster. Disse skal være de siste av Kreftingslekten fra Viul. Gravene er fredet og fritatt for gravavgift fordi Krefting skjenket den store klokken til Hønefoss kirke som ble vigsløt i 1862. Innskriften med store rettilinjede bokstaver er på klokkens ene side: Christian Roede Kreftings gave. Støpt af A. O. Holte paa Toten 1862.

På den annen side står:
 Over Livets stærke Larm
 Klinge skal Min klare Stemme
 Vække Længsler i Din Barm
 At Din Fod ei maatte glemme
 Hid til Herrens Huus at gaa
 Naadens Porte åpne staa.

Templet i skogen (Forts. fra side 32.)

være med og reise dette Gudshuset — dette «Templet i skogen». Det er jo så sjelden en ny kirke bygges at takknemligheten er så meget større, og jeg er sikker på at Strømsodbygdningene kommer til å bli glade i kirken sin, og vil søke dit ofte og få gavn av det i sitt liv. Jeg har da den ære å be Norderhov kommune ta vare på Strømsodbygda kapell, og jeg er forvisset om at kommunen ved sine valgte tillitsmenn vil ta godt vare på kapellet i all framtid.

Denne nøkkel jeg nå skal levere til ordfører Solbakken, må jeg fortelle lidt om: Den har vært nøkkel til den første kirke nede i Lunder — den stavkirken som stod like vest for Oppegård og som ifølge foged Wiels historiegranskning ble oppført i det 12. århundre og revet i 1750-årene. Nøkkelen ble pløyet opp hjemme på Lundesgården på «kjørkeakeren» som ligger like inntil, for ca. 50 år siden — jeg husker det godt. Nå skal den for all fremtid få være kirkenøkkel i Strømsodbygda, og det er med ærbødighet jeg overrekker den til deg, ordfører Solbakken.

EN BRUKSKUNSTNER

Nils Hansen Korneliusbråten levde lenge før betegnelsen brukskunst kom i bruk. Han fødtes på Hansebråten, en forlengst nedlagt plass i Sjøfsgårdsstrøket på østsia av Steinsfjorden, i 1835 og døde i Korneliusbråten i 1927. Denne eiendom kjøpte far hans i 1814.

Han var «netthendt, flink med finga sine», sa folk som kjente ham — flittig og produktiv, må føyes til. Det var hardt lønnetre og rau sannstein han arbeidet med, og disse råemnene hadde han nok av omkring seg. Hele Korneliusbråten er et vakkert avrundet nes av hard sandstein som har holdt stand mot årtuseners forvitring. Her drev han hellebrytning, og av og til fant han noen ekstra pene heller og steiner som ble tatt vare på. Da den nye Kristianiaveien var ferdig i 1858, ble denne rodelagt, og hvert matrikelnummer hadde sitt «stykke» til vedlikehold, og sin veistytte, som

med en pil viste retningen og antallet alen. En hel del av disse stytterne laget Nils, og de var så forseggjorte og vakkert utført at en kunne bestemt si at «denne stytta har'n Nils høggis». Selv hadde han ei, den sto ved Koperud eller senere Tyrifjord Hotell, og var særlig fin, med forsiringer og blad og blomster. Hvor ble det av denne, og alle de andre? Et kommende veimuseum trenger gamle veistytter. På Hole kirkegård står en gravstein, — han hugg flere som stod der — men denne, som står ved østre siden, blir pietetsfullt vernet om av eierne. Se nøye på den slanke, høge steinen med de vakre forsiringene. Her som i alt han laget, la han igjen noe av seg selv, og med følelse har han i fine strek hugget inn den nedgående sol over navnene — livsdagens slutt.

Kom han over noen kronglete lønnerøtter og

knær, tok han vare på dem, det var «rønning» ved — ved med bølger i, og i de lange vinterkveldene skapte han dem om til de lekreste auser og skjeer. De fleste av disse er borte, utslitt, men noen er heldigvis bevart, og disse viser at han hadde en utpreget formsans. Alt

var nett og lett, med en eller annen utskjæring eller et ornament. Han gjorde aldri krav på, eller engang tenkte på, at dette var kunst, det bare låg til ham, det var selvfølgelig at slik skulle tingen være, til glede både for en selv og den som fikk den. Han brukte den tiden som trengtes, her var ikke no slurv og hastverk, men han utnyttet også den dyrebare gave som tiden er.

Jeg husker Nils Korneliusbråten som en nærmest spebygd mann, med stort, hvitt fullskjegg og en høg, bar skalle. Han hadde så lett et gangelag. Utrolig sterk var han. Som nevnt braut han heller og solgte. — Omkring 1880 og framover kjøpte eieren av Storøya, Ivar Rytteraker, opp heller langs fjorden, og med båt ble de fraktet til Svangstrand. Hellene ble båret ombord over ei plankeløpe, og engang bar Nils ei helle som var to aen på hver kant og to tommer tykk. Da egenvekten på sandstein er 2,2, blir vekten 180—190 kilo. En gang, det var på Fekjær, der Ole Fekjær drev landhandel, bar han to hundrekilos mjølsekker på ryggen. Den ene tok han på selv, og den andre la to karer på tvers oppå. Han var svær til å «drags» — ta ryggtak — brytning sier vi idag, både romersk og fri. Men Nils klemte svervekerne i bakken så det drønn.

Teknikk sier vi.

Peter Lyse.

Begravelsesmåter og begravelsskikker i eldre tider

Opptegnet etter fortellinger, beretninger, skrifter og egne notater

ved O. Loeshagen, Haug

Nærstadiuset.

Ved Haug kirke står et gammelt gravkammer. Det har gjennom lange tider blitt kalt «Nærstadiuset». Den siste reparasjon ble bekostet av familien Seip.

Huset er bygd av solid gråstein. Muren er nesten metertykk, hvitkalket utvendig og innvendig, uten vinduer, men med luftglugger i syd og nord. Det står syd-nord-vendt med lav inngangsdør mot syd. Den er 1,55 meter høy. Huset er 4,70 meter langt og 4,30 meter bredt. Høyden til takskjegget er 1,80 meter og til mønet 3,75 meter. Det fins ikke navn eller årstall og ingen forsiringer, alt er enkelt og strengt. Gulvet er lagt av svære, løse planker over en tre meter dyp grav. Den skråner nedover på alle sider, og i bunnen er det plass til to kister.

Det fins intet skjøte på den grunn gravkammeret opptar, og det er ikke betalt avgift til kirken som for andre gravsteder. Det blir da et spørsmål om det ikke kan betraktes som kirkens eiendom.

Ifølge antikvar Anders Bugge kan en gå ut fra at huset er bygd i 1700 tallet. Kaptein Andreas Tanberg, som var eier av Nærstad og døde der i 1796, mener en har reist gravkammeret. For å kunne bygge et slikt måtte en sende søknad til kongen i Danmark. Tillatelse

skal være gitt til å bygge det på en «avsides plass» av kirken. Men den egenrådige offiser på Nærstad har neppe brydd seg om hva kongen i Danmark mente med en avsides plass. Han har oppført huset bare 4,25 meter fra kirkens nordre vegg. Det har vidt utsyn mot Nærstad.

I kjelleren hviler to mannspersoner og en kvinne. Likene er balsamerte. De hviler på humleblomster eller rosenblader. Hvem de to mannspersoner — en stor og en mindre — er, kan ingen med sikkerhet si. Kvinnen er Maren Pauline Borchgrevink. På navneskiltet, en firkantet, opphøyet blikkplate, prydet med forgylte kuler og kløverlignende blader, står følgende:

Herunder hviler Hædersqvinden

Maren Pauline Borchgrevink
født Bye

fød den 17de September 1778
død den 10de December 1841.

Et Mønster for Huusmødre, Retskaffenhed, ædel Tænkemaade, Troskab og oprigtigt Venkskab, Vare i høi Grad forenede med hendes jordiske Vandel. Fred med dit Støv.

Maren
Pauline Bye.

I bunnen på kjelleren er det, som før nevnt, plass til to kister. Kisten til Maren Pauline står derfor oppå kisten til den store mannspersonen.

Kistene er av furutre. De har massive blyskruer i lokket, trenagler i hjørnene og bærehåndtak av tau.

Hvem hviler i disse kistene?

I den øverste hviler Maren Pauline Borchgrevink. I kisten under antas å hvile hennes første mann, lensmann Johannes Bye. Han døde på Nærstad og ble begravet i Haug. Kisten har navneskjold, en oval blikkplate. Den er helt fortært av rust. Den kan derfor ikke fortelle hvem den svære mannen er. Den andre mannen hennes, forlikskommissær Borchgrevink, er begravet ved Norderhov kirke.

I «Vore gamle gravminner» forteller antikvar, professor dr. Anders Bugge at det var strenge regler for begravelser. Det var tre rangklasser. *Til første klasse* hørte landets høyeste offiserer og embetsmenn. De kunne bli begravd med mange fine ting. Etter slike begravelser hendte det at gravrøverne var på ferde. Om natten grov de liket opp og stjal verdien. *Til annen klasse* hørte andre offiserer og adelen. De kunne få ha eketreskister med jernbeslag. *Til tredje klasse* sognet alle andre. De kunne bare få ha furutres kister med trenudder.

De tre kistene i Nærstadgravkammeret er av furutre. De er satt sammen med primitive trenagler. Kisten med den minste mannsperson i er forsterket innvendig med smide, primitive vinkeljern.

Etter disse regler skulle kaptein Tanberg hatt en solidere kiste. Men på grunn av klage over hans urimelige og harde eksersis fikk han ikke avskjed som andre offiserer, men ble rett og slett avsatt. Han kom derfor ut av offisers- og adelsstanden, og ble degradert til tredje rangsklasse.

Det fortelles at kaptein Tanberg fikk en tragisk død. 1796 var en regnfull sommer og høst. Kornet råtnet på marken. Da han var ute for å inspisere innhøstningen, løftet han et råttent kornband mot himlen og sa: «Her ser du skamma di, Vårherre». Da falt han død om.

I Norske Intelligens-sedler nr. 37, 1796 kan en lese følgende:

Kaptein
Andreas Tanberg.

«Efter nu brugelig Maade skal jeg herved sørgeligst bekiendtgøre, at det behagede Livets og Dødens Herre at henkalde fra dette Time-lige min dyrebare Svoger Capitain Andreas Tanberg paa Gaarden Nærstad paa Ringeriket den 23de Augusti; forvisset om Deeltagelse i vort Tab, frabedes skriftlig Bevidnelse derom av vore Respectable Venner.

Helgeland den 28de Augusti 1796. Paa egne og fraværendes Søkendes Vegne: Tosten Bye.»

Kaptein Tanberg

ble eier av Nærstad etter morens død. Under skifteforretningen kjøpte han gården 15. april 1757 for 1800 riksdaler. Han var en fremragende og dyktig jordbruker og tjente med årene tilstrekkelig til å tilfredsstille sin hang til kunst og reiser. Når han ikke var i arbeid hjemme, var han på reiser i utlandet. Han skal også ha deltatt i fremmed krig. På rideturene sine pleide han aldri å åpne grunder eller led. Han tok hinderet. Det var en glede for ham — og nåde den som lot grunder eller leer stå åpne og derved ødela hans sportslige glede. På grunn av sitt myndige og bryske vesen gjorde han seg aldri avholdt, men han ble en sagnfigur på Ringerike, hvor han ennå ikke er glemt. Etter sin død vandret han ved nattetider i full rustning omkring i trappene på gamle Nærstad. — Kaptein Tanberg er malt i panser og plate med mørk platinfarvet parykk og gråblå øyne.

I 1774 søkte Tanberg separasjonsbevilgning,

forbitret på Gud og mennesker for sitt barnløse, til det ytterste ulykkelige ekteskap, og levet videre tilbaketrukket i seg selv. Han kjøpte et mål jord av øvre Alme, der hvor denne gård støter til Nærstad og bygde der et hus på to værelser og kjøkken. Hit flyttet fru Tanberg. Hun ble sikret en sum penger. Huset med en del tillagte jorder danner nå plassen Nyborg. Den kaltes på folkemunne «Fruestuens». Kapteinen hadde latt henne beholde et værelse på Nærstad. Her gjemte hun forskjellig som hun tok til seg etter hvert, og det berettes om stormende opptrinn når han gjorde sin eiendomsrett gjeldende.

Fru Tanberg giftet seg i 1797 med Hans Pedersen Smed i Hønefoss. Dermed gikk hun glipp av enkepensjonen som Tanberg hadde tegnet for henne juli 1755. Han skjøt inn 100 riksdaler dansk kurant i «den allernaadigst oprettede Pensions Casse for Land Militair Etatens Enker og Børn». Hun skulle nyde 40 prosent — 27 riksdaler om aaret. Paret flyttet til Lier. Smeden ødte hennes formue, og hun døde i et fattighus i stor armod. Prost Færden kalte henne i brev av 3. februar 1909 «vor norske Marie Grubbe».

Like ensom og utilnærmelig som kapteinen hadde vært det i livet, ønsket han tilsynelatende å vite seg etter døden. Han hadde bestemt at når han i sin furutres kiste var flyttet over til gravkammeret, skulle døren låses og nøklen kastes inn gjennom luftgluggen i veggen.

Kistene med de balsamerte lik, ble ikke straks senket ned i kjelleren. De stod på gulvet i gravkammeret på tre par krakker.

Men etter hvert som det trengtes plass i gravkammeret for nye døde av Nærstad-ierne, kan en gå ut fra at de første er tatt ut og begravd utenfor.

Sommeren 1936 skulle det opparbeides et nytt gravsted på østsiden av gravkammeret. Da støtte en på i en meters dybde to mumier. Rester av treverk fantes ikke, men mumiene — en eldre og en noe yngre — lå fint i stilling etter hverandre på langs av kirkeveggen. Etter uttalelse blant annet av sekretær A. Lagesen, kan en gå ut fra at det har foregått slik som ovenfor nevnt, inntil de to mannspersoner er blitt senket ned i kjelleren sammen med to par

krakker. Maren Pauline må være den siste som er satt inn der. Om henne heter det: «Bisatt i kaptein Tanbergs gravkammer 21. desember 1841». Kisten hennes står ovenpå den største av kistene. Dette kan være en av grunnene til at en antar at vedkommende mulligens er hennes første mann, lensmann Johannes Bye. Krakkene som Maren Paulines kiste sto på, er blitt stående igjen oppe på gulvet.

Kaptein Tanbergs kiste har som det synes ikke stått lenge i gravkammeret. Flere dødsfall inntraff. Her skal nevnes:

Kaptein Andreas Tanberg, død på Nærstad 1796. Lensmann Johannes Bye, død på Nærstad 1801. Jens Finne Borchgrevink (1 år) død på Nærstad 1807. (Har stått i gravkammeret). Løytnant Hans Jørgen Tanberg, død på Nærstad 1810. Christian Krefthing på Viul, død 1814 (medeier i Haug kirke). Johan Roede Krefthing fra Viul, død 1839. Maren Pauline Borchgrevink, død på Nærstad 1841.

Christian Krefthing og Johan Roede Krefthing ble bisatt i Haug kirke «for derefter at omflyttes udi familiegravstedet ved Tanum» i Vestre Bærum.

Eldre folk i Haugsbygd vet å berette at begge Krefthinger ble satt inn i Tanbergs gravkammer. Det fortelles også at det i gravkammeret skulle hvile en spansk ridder». En av Tanberg-offiserene skulle ha deltatt i en spansk krig. Han kan derfor være blitt kalt «den spanske ridder». Men han kan også være forvekslet med verkseier Johan Krefthing fra Bærum 1618—74.

En av Kreftingskarene hadde begått en forbrytelse. Han ble dømt til å danse med «den spanske jomfru», et torturretskap som «dansen» med den dømte til livet ebbet ut. Det fortelles at verkseier Krefthing — som var en kjempe — ba om å få lov til å gå i den dømtes sted. Han fikk lov. Jomfruen braut han i stykker, sies det, og siden har hun vært «død», heter det. Det skal ha hendt på Akershus en gang i 1600-tallet.

Til Haug kirke er forært en stor pokal (beiger) med lokk og med solid, massivt tre-etyl. Den har form som en kalk, og brukes for tiden som sådan. Den har følgende inskripsjon:

«Hr. Proprietair Johan Roede Krefthing til Wiols Brug. Fra Drammens Lastehandlere

Lensmann
Johannes Bye.

1836. — Som et taknemligt Erkiendtligheds Beviis for hans dygtige og uegenytige Bestyrelse af Bebygningen i Askerudfos.»

Det er mulig at de tre som ligger i gravkammeret er: Maren Pauline Borchrevink, hennes første mann, lensmann Johannes Bye og løytnant Hans Jørgen Tanberg. Maren Pauline arvet Nærstad etter sin onkel løytnant Tanberg. Av taknemlighetsgrunner kan hun ha latt hans kiste bli stående i gravkammeret. Det er spøkende sagt om ham at han oppnådde avskjed med pensjon fordi han aldri lærte hvorvidt kule eller krutt skulle anbringes først i en kanon.

Etter Andreas Tanbergs død var løytnant Tanberg en kort tid eier av Nærstad. Han fikk sin unge søsterdatter Maren Pauline til å styre huset for seg. I 1798 søkte han Christian VII's konfirmasjon på et testamente til fordel for Maren Pauline. Testamentet lød ifølge 3. Departementets Registrant nr. 120/1800-01:

«Underbekræftede Lieutnant Hans Jørgen Tanberg gjør vitterligt. At som jeg har henlevet i eenlig Stand og uden Egteskab, og altsaa ingen Livsarvinger haver, og jeg imedens jeg som Eier har besiddet og brugt Gaarden Nærstad saavel som siden efter har funden og finder mig med min kiere Søsterdatter Maren Poulne Byes Huusholdning, samt kierlige og omhyggelige Pleie; saa haver jeg med god Overlæg og velberaad Hu besluttet, og herved beslutter at gjøre hende til min eneste Arving, da mine Søkende, som ellers vare mine Arvin-

ger, ikke trænge til, hva der imellem dem efter mig kunde blive at deele; og saaledes er det da, at jeg herved skænker, giver og testamenterer til bemelte min Søsterdatter alt hvad jeg ved min dødelige Afgang maatte være eiende, og mig efterlader, uden at mine Søkende Kundskab nyder eller have nogen Deel, men alt, af hvad Navn nævnes kan, at tilfalde og tilhøre hende allene og herpaa forhaapes Hans Kongl. Majestæts allernaadigste Confirmation, naar samme allerunderdanigste ansøgt vorder.

Dets til Bekræftelse under min egen Haand og hostrykte Signet.

Nærstad den 28de Decbr. 1798.

H. I Tanberg
(L. S.)»

24. januar 1800 fikk han innvilget at han kunne overdra gården til søsterdatteren for en på overdragelses-dokumentet fastsatt kjøpesum og forbeholdt seg til gjengjeld fritt losj med alt hva dertil hørte for resten av sitt liv.

Andre begravelsesmåter.

Før i tiden var det mye om å gjøre å bli begravet så tett inn til kirkemuren som mulig. Det ble regnet for å være hedersplassen. Sikrest var det å skaffe seg plass under kirkegulvet. Enhver kunne kjøpe seg plass der. Slik var skikken også her på Ringerike. Ved Haug kirke var det ved ombyggingen i 1876—78 flere kister i kjelleren. Disse ble tatt ut og lagt i en fellesgrav i det sydvestre hjørnet på kirkegården.

Likene ble ikke ordentlig balsamert, het det. De indre deler ble ikke tatt ut. Likene fikk en klorzinksprøyte og ble gnidd inn med en salve og lagt i urteblader. Ifølge antikvar Bugge ble det anbragt store mengder humleblomster i kistene fordi disse har den sjeldne egenkap å bevare vellukten i over 200 år. Likevel ble det en ulidelig stank fra kirkekjellerne. Den forårsaket at folk besvimte i kirken under messen. Denne begravelsesmåte ble derfor forbudt som helseskadelig.

Ringing og signalposter.

Telefon var ikke alminnelig den gang. Gravkapeller var det heller ikke. De døde lå hjemme til begravelsesdagen.

Ved en begravelse fra Hønen gård i Ullerål som den gang var en storgård, skulle det rin-

ges med kirkens klokke fra følget satte seg i bevegelse på gården og til det nådde kirken.

For at ringerne i tårnet skulle få vite når følget reiste ut, måtte det settes ut flere poster nedover Løkenjordene. Nederste post sto på bakkekanten ovenfor elven. Han hadde utsyn over Hønen gård. «Midterste post sto på en høyde lenger oppe. Han hadde usyn til posten nedenfor og samtidig til den lenger oppe. Slik var det ordnet til øverste post kunne gi signal til ringerne i tårnet.

Ved prost Færdens gravferd i 1912 som gikk ut fra Norderhov kirke skulle det ringes til følget kom frem til Haug kirke. Det var ingen signalposter. Ringerne måtte beregne den omtrentlige tid. Kirkeklokkene i Norderhov skulle ringe til Hønefoss-klokkene kunne overta, og så til slutt skulle Haug-klokkene ringe til følget kom frem.

Ved «store» begravelser fra Asbygda begynte ringingen som regel når følget kom frem til Bølgen. «Vi begynner når vi ser dem på Bølgentoppen», var det alminnelige ordtaket. Fra et bestemt punkt der kunne følget sees fra kirketårnet. Ingen husker at det ble nytt signalposter fra Asbygda. Forresten avhang ringingen i stor utstrekning av «rang» og «størrelse». Det kunne derfor bli ringt helt forskjellig ved de enkelte gravferder.

Ved begravelser måtte de pårørende huske på å sende tilstrekkelig med matvarer til graverne og ringerne. Det måtte heller ikke glemmes å sende med nødvendig antall drammer. Disse sakene ble bragt fram på forhånd. Var de mye på «lerka», ble det ringt lenge. Men var det lite «så skulle det ikke bli mange «klonka».

Gravølsferdene kom ofte ikke frem til kirken før i tussmørket om kvelden. Det var derfor mange ganger vanskelig å se hvem eller hva det var som kom. Ved Haug kirke ble det en gang ringt for en halv favn ved som kom. En annen gang mente ringeren å se at det blinket i vognhjulene. Kirkeklokkene ble satt i gang, men da ingen kom, måtte de stanses igjen.

Ikke sjelden tok de minnemåltidet hjemme på forskudd. Det ble spist og drukket både vel og lenge. De som var med i likfølget, kunne være temmelig omtåket. Det hendte at likvognen

veltet underveis og at den døde trillet ut. Eller det hendte at da de kom midtveis, oppdaget de at de hadde glemt den døde igjen hjemme. En måtte derfor snu og reise tilbake og hente liket. Musikk, dans og kortspill hørte med til minnemåltidene.

I folkeminnet lever mange underlige beretninger. Var det en legdekall eller kjerring eller en føderådsmann som var død ser det i mange tilfelle ut til at det ble drevet gjøn med likene. De kunne bli anbragt slik at nattefrieren i mulm og mørke rev likene ned fra de lemmer de var anbragt på. I denne forbindelse kan nevnes den gamle livørskonen som våknet opp ved tobakkslukten inne i værelset. Hun måtte få en røyk og legge seg på sengen på ny. Da hun døde andre gangen og en var uforsiktig og tente pipen inne i likrommet igjen, sa husbonden: Vær ikke så uforsiktig å la tobakksrøyken komme til neseborene hennes igjen, ellers risikerer vi aldri å bli kvitt henne.

Spesielle bestemmelser ved selvmord.

En selvmorder måtte begraves på en særskilt måte. Det måtte ikke ringes med kirkens klokker for ham eller henne. Heller ikke måtte en bære liket gjennom kirkegårdsporten. Det måtte hales over muren et eller annet sted. Jordfestelsen — de tre skuffer mold — var forbudt.

Hans M. hadde tatt livet sitt. Følgelig fikk han ikke de tre skuffer mold. Søsteren hans kom da til prostens og jamret seg for at hun ikke ble kvitt'n Hans. Han viste seg for henne rett som det var. «Vi skal søke på amtmannskontoret», sa prostens, «og høre om vi får lov til å jordfeste han, om det kan hjelpe». Tilatelsen ble gitt, og Hans fikk de tre skuffer mold. Da det var gjort, sa prostens til klokkeren: «Nå kan du hilse Hans M.s søster med det at nå skal hun være ham kvitt. Nå skal han få bli der han er».

«Hva skal vi tro om sånt?» spurte klokkeren. «Du kan tro hva du vil», svarte prostens, «men så vi alt som svevde i blant oss, så døde vi av forskrekkelse både du og jeg». Dermed satte han hatten hvast på hodet.

(Øver til side 11.)

FINNEBOSETNING PÅ NORDMARKA

Om finnenes bosetning på Krokskogen har været skrevet meget og interessant. I Sørkedalen og Nordmarka var det også i gammel tid stor bosetning av finner. Ellers var det også finneinvasjon på andre kanter i landet.

Ser en på kart over Sørkedal og Nordmarka treffer en straks på navn som forteller at finner har ryddet og bygget i gammel tid. Gamle folk kan fortelle om disse — og alltid at de var noen overlag fæle folk, svartsmuskede små karer som aldri visste forskjell på mitt og ditt. Sloss og brukte kniv, og øvrigheta hadde alltid svært bryderi med dem.

Ja, slik låter det overalt når finnene kom på tale. Allikevel var det flere som var strevsomme og flinke til å rydde jord og bygge — og heller ikke ufredelige. Da jeg i mine guttedager stod i en skiklubb, og vi holdt til i Sørkedal — gikk vi stadig opp Finnerudhøyden, og der lå en liten, velstelt gård som het Finnerud. — Finnene her var selveiere. — Ikke langt unna ligger Svartorseteren, som tilhører studentene i Oslo, og brukes til sportsklubb. — I 80-årene kjøpte professor Schjøtt Finnerud gård som han brukte

som utfartssted i mange år — vinter og sommer.

Videre oppover Langlivassdraget kommer vi til Finnerud sæter og Spålsætra ved vann av samme navn — og ikke langt derfra Katnosa, også ved vann av samme navn. Alle disse steder har først finner ryddet og bygget ut i det 16. århundre.

Traktene var vel det rene Eldorado for slike folk. Vilt og fisk i overflod, og ellers mye til livets opphold. Men best av alt var vel at øvrigheta så godt som aldri besøkte disse uveislomme skogstrekninger. Men engang — det var begått et drap herinne, nådde endelig lovens arm den skyldige, nemlig Pål Andersen Spålen, som ble satt på Akershus i jern og bolt og til slutt henrettet. Justisen var jo i den tid ikke sen om å la skarpretteren få bruke øksen. Aldri har jeg hørt fortalt hvorledes det forholdt seg med dette drap. En kar fra Haugsbygd fortalte om en ung jente som var forsvunnet fra bygda. Folk trodde jo i de tider at når mennesker forsvant, så var de bergtatt — hvilket de også mente om denne jenta.

Senere viste det seg at jenta var på Spålen

og hadde slått seg til der. Tilbake til bygda ville hun slett ikke. Noe alvorlig rov var det vel ikke. Det var spreke karer der, og det ville og sorgløse liv tiltrakk kanskje denne tenåring. Men føle til å stjele var de nok. Krøtter og især hester, forsvant fra bønderne. Hestene dro de til Christiania med, og solgte dem på marked.

I min ungdom — jeg er født i Vestre Aker — fikk løkkene omkring Kirkeveien, Vestre Akers kirke og Hegdehaugen om høsten besøk av noen små svarte karer som var vanskelig å forstå. De bar svære sekker fulle av skogsfugl, hare, trost og sidensvans til kramsfugl. Da hang det alltid vilt på nordveggen av husene — og hos P. Chr. Asbjørnsen hang de alltid litt for lenge. Prisene var kr. 1,— for tiur, 0,50 for en hare — ja, det var andre tider. — Bondeguttene fra Akersgårdene solgte også vilt, men mens dette alltid var skutt, var finnesne snarefanget vilt.

Tegningene av Spålen og Finnerud gjorde jeg i 1891 — første gang jeg sammen med en 10 år eldre bror kom dit en julkveld. Vi var

først på Finnerud sæter. Det var sæterliv — budeie og en ca. 14—15 år gammel vakker brunøyd jente — mistenkelig tjukk. Ut på kvelden kom en svartlugget kar med svarte skjeggtafser. Vi ble anvist hver vår harde trebenk for natten. Mens budeia, jenta og karen jompa opp i en seng borte i en krok. Det var tydelig kjæresten til jenta. Vi trodde aldersforskjellen var stor. — Men da han fikk av seg skjegget og noe av håret, var det en pen kar i 25-års alderen. Han lå på hogst i nærheten, og fikk med seg smør og ost da han drog. — Han var etterkommer av finnefolk i Spåredal, fortalte budeia. Dagen etter var vi på Spålsætra. Det var større sæterliv der og flere folk fra Haugsbygd — som fortalte om Spålen til min bror.

Da jeg i 1924 gikk på ski fra Ringkollen til Oslo — trodde jeg at jeg var gått meg vill — da jeg fikk se nye hus der jeg mente den gamle Spålsætra var. — Det var kjørere der, og vi fikk vite at de gamle hus var revet, og intet igjen av den opprinnelige bebyggelse.

Tenk om denne gamle sæterbebyggelse var bibeholdt. Et kulturminne og turistattraksjon av de sjeldne. Turistforeningen hadde her hatt en oppgave.

Når jeg senere i åra kom til Telemark eller Hallingdal og besøkte sætrene der — kom jeg alltid i hu at bare ca. 2 timer fra Oslo — en herlig tur gjennom Nordmarka — fantes den samme «Tidemann—Gudeske romantiske sæter-idyll» som Finnerud og Spålen. Christianiafolk i min ungdom var næsen aldri om sommeren i Nordmarka. Det var vinteren med ski som lokket og da var de nesten aldri lenger enn til Bonna og Kikkut.

Harald Vibe.

Odelsbønder og leilendinger på Ringerike i 1624

I.

Det par artikler i tidligere årganger av «Ringerike» har jeg skrevet om forskjellige sider av gårdshistorien på Ringerike gjennom tidene. Av det som der er sagt er det uten videre klart at det igrunnen er svært lite vi vet om de enkelte gårdene før 1600-tallet, og det er ikke en eneste gård på hele Ringerike vi kan følge i detalj helt fra mellomalderen og fram til vår egen tid. Vi kan følge det offentlige godset tilbake til reformasjonen, fordi vi har offentlige jordebøker fra tida før og etter 1600 som gir oss nøyaktige lister over dette godset, og da kirkegodset ikke økte etter reformasjonen, kan vi slutte tilbake til forholdene før 1537. Men om privatgodset i gårdene på Ringerike vet vi nesten ingenting, de få brevene som er bevart kan bare gi oss enkelte glimt av hvordan gårder og gårdparter skifter eiere gjennom tidene. Ikke ett eneste noenlunde fullstendig gårdsarkiv er bevart. Det samme er i det hele tilfelle utover flatbygdene på Østlandet, mange brev som ennå fantes på gårdene på 1600- og 1700-tallet er siden gått tapt, mest vel fordi gårdene har gått så mye i handel i nyere tid. I fjellbygdene er det annerledes, i bygder som Sigdal, Hallingdal og Krødsherad er langt mer av de gamle brevene bevart, og ettersom den delen av Ringerike som ligger nærmest disse bygdene, Soknedalen, hadde mye samband vest- og nordover i gammel tid, er det mulig å følge gårdene der noe lenger tilbake i tida enn andre steder på Ringerike. Ellers er det først etter 1600 at vi begynner å få full oversikt over hvem som eide det private godset i gårdene. Grunnen til dette er at fra den tid begynner skattene å øke, og regjeringen begynner å kreve *odelsskatt* av dem som eide jord. Før den tid ble skattene utlignet etter gårdene og betalt av brukerne, enten de

var leilendinger eller eiere. De eidste av disse skattene var *leidangen* og *visøren*, som begge stammer fra gammelnorsk tid, utlignet etter bare to satser, en for fullgårder og en for halvgårder. *Leidangen* ble bare betalt hvert tredje år og var 2 skilling pr. fullgård, *visøren* var årlig og ble betalt med 2½ skilling pr. fullgård, begge deler satser som gjaldt på 1500-tallet.

Omkring 1550 kom det en ny skatt, *foringen*, som var en halv daler pr. fullgård. Halvgårdene betalte, som navnet sier, halvparten. Disse tre skattene ble kalt jordeboksskatter, og det var for å få en oversikt over dem at de offentlige jordebøkene over alle gårder i landet kom i stand, den eldste bevarte for vår landsdel er fra 1577. Disse jordebøkene nevner bare navnet på gårdene og skattebeløpet, og dessuten landskylda på det offentlige godset som lå direkte under kronen, men ikke hvor stor landskyld gårdene ellers hadde. Etterhvert som de gårdene som hadde ligget øde etter den store Mannedauden ble ryddet igjen, kommer de inn i jordebøkene under navnet ødegårder, med en visøre på 1½ skilling. Etterhvert som de blir skikkelig ryddet opp, kommer noen av dem opp i halvgårdsklassen.

Disse skattene var små. I gammelnorsk tid var de langt høyere, men de var fastsatt i mynt, selv om de ikke alltid ble betalt i mynt, og ettersom myntverdien sank i hele mellomalderen, gikk verdien av skattene ned. En fullbonde på Ringerike i 1300 som ville betale sin visøre i varer, måtte etter den tids takster ut med 8 kalveskinn eller 7,7 kg. smør pr. år, mens fullgårdsmannen i 1560 bare måtte ut med 1½ kalvskinn eller 0,855 kg. smør (smørprisen hadde gått opp i forhold til skinnprisen). Den halve daleren i foring (det gikk i 1560 48 skil-

ling på daleren) svarte til prisen på 12 kalvskinn eller en *hud*. 7-årskrigen 1563—70 førte til ny inflasjon, og samtidig trengte staten mer penger, og den begynte da å skrive ut ekstraordinære skatter, som temmelig snart ble ordinære, akkurat som andre ekstraordinære tiltak. Det var mange forskjellige av dem, men den viktigste for oss i denne sammenheng er den *alminnelige landskatt*, også kalt leilending-skatten, som ble årvisst fra 1623. Den ble fra først av utliknet etter samme sats for alle full- og halvgårder, mens ødegårdsmenn og en del andre betalte halv skatt. Men etterhvert som skattesatsen økte, ble det meningsløst å la alle skatte likt, rike og fattige, gode og dårlige gårder. Så ble den ordningen innført at de bønder som hadde en forholdsvis stor landskyldinntekt av jord de eide skulle betale *odelsskatt*. De betalte da en viss brøkdel av landskyldinntekten, oftest en fjerdepart, i odelsskatt. Men bare de bønder som hadde så stor inntekt at denne brøkdelen oversteg satsen for den vanlige «leilendingskatten» betalte odelsskatt, de andre ble skattemessig sett regnet som leilendinger. I skattemanntallene for landskatten er de som betalte odelskatt oppført særskilt, og de gårdpartene de eide er spesifisert. Slike skattemanntall er bevart for Ringerike fra 1612 framover, og de er en viktig kilde til kunnskap om hvem som eide jorda på Ringerike. Men alle de små jordeierne, og de var de fleste, kommer ikke med i disse manntallene. I 1612 var det således bare åtte bønder som betalte odelsskatt på Ringerike.

Men heldigvis var myndighetene ikke fornøyd med de oppgavene om jordegods som kom inn gjennom skattemanntallene. I løpet av 1600-tallet ble det flere ganger utarbeidet såkalte *odelsjordebøker*, hvor alle bønder, borgere og adelsmenn i hele landet fikk skrevet opp hva de eide av jordegods, enten det var mye eller lite. De første jordebøker av dette slaget som er bevart stammer fra 1614—15, men de gjelder bare det godset bøndene eide. I 1624 ble det på ny tatt opp odelsjordebøker, og nå må både adelsmenn, bønder og borgere i byene oppgi det de eier. Ved å gå igjennom alle disse listene skulle en, teoretisk sett, kunne finne ut hvem som eide alt det jordegods som

var i privat eie i landet i 1624. Men dette er ikke så lett som det kan høres ut.

Først og fremst er det den vanskeligheten at jordegodset var spredd på langt flere hender enn i våre dager. Nå er det gjerne slik, at den som bruker en gård, han eier den også. Men på 1600-tallet var de fleste bønder leilendinger, og gården kunne være delt mellom en hel rekke eiere, og det gjelder enten eieren var offentlige institusjoner eller privatpersoner. Det henger igjen sammen med arvelovene og med mangelen på penger. Når en mann som eide en gård døde, ble godset delt mellom barna, som alle hadde rett til arv, døtrene arvet riktignok bare halvparten av det en bror fikk, men alle skulle være med på delingen. Eldste bror hadde åsetesretten, og kunne løse ut sine sosken, men i de aller fleste tilfelle hadde han ikke penger til det, og så arvet da hvert barn en del av gårdens *landskyld*. Hvis tre brødre arvet en gård på 30 lispund skyld, fikk eldste bror 10 lispund til eiendom, og måtte hvert år betale sine brødre 10 lispund hver. Hvis han så giftet seg med en som hadde arvet gods i en annen gård, kunne han få landskyldinntekt derfra, mens han betalte til andre landskyld av sin egen gård. Og ennå på 1600-tallet var dette et temmelig vanlig forhold. Noen ganger kunne bøndene foreta makeskifter for å få godset sitt mer samlet, men det var ikke alltid det passet. Og ved giftermål kunne landskylda komme på vivanke, slik at bønder på Ringerike kom til å eie gods i andre bygder, mens folk på Hadeland og Modum eide gods på Ringerike. Når en bonde trengte penger, kunne han pantsette den landskylda han eide «til brukelig pant» til en som var vel beslått med penger, enten det nå var en annen bonde eller en bymann, og når jorda var pantsatt, fikk panthaveren landskyldinntektene helt til pantet ble innløst. Dette godset, som ble kalt pantegods, i motsetning til odelsgods, var således i realiteten panthaverens eiendom så lenge pantsettingen varte, og han måtte skatte av det som av sitt odelsgods.

På grunn av disse forholdene har i tidenes løp mye av landskylda av Ringeriksgårdene kommet på utenbygds folks hender. For å finne ut hvem som eide jorda på Ringerike i 1624 må en derfor gå igjennom odelsjorde-

bøkene for alle nabodistriktene også. For odelsjordebøkene er satt opp distriktvis, og det står bare hva hver mann i distriktet eide, ikke hvilke utenbygdsfolk som eide parter i distriktets gårder. Under Simen Hønen i Haug står det således hva han eide av landskyld på Ringerike og i forskjellige andre landsdele, men det står ikke hvem som eide den delen av landskylda i Hønen som ikke tilhørte Simen sjøl. Derfor må en gå igjennom odelsjordebøkene for i alle fall hele Østlandet for å få fatt i eierne av alt jordegodset, men nå er det så at ikke alle futer (det var de som tok opp odelsjordebøkene) var like omhyggelige med arbeidet, ofte nøyde de seg med å skrive at den og den eide så og så mye landskyld i den og den gården, uten å si hvor gården lå, og dermed er vi like langt når det gjelder gårder med vanlig navn, slike som Sørum, Solum, osv.

Fra 1647 blir skattemanntallene mer utførlige, fra nå av blir det ikke bare oppgitt hvor mye hver bonde gir i skatt, men også hvor stor gården var, dvs. hvor stor landskyld den hadde, og hvem som eide landskylda. Fra dette året blir altså skattemanntallene en slags matrikler. Ved å følge eiendommene bakover i tida fra 1647 kan en av og til være så heldig å få tak i en gårdpart i odelsjordebøkene fra 1624 som en ellers ikke kunne identifisere. Av private skiftebrev og skjøter er det bevart så lite fra 1600-tallet at det ikke er stor hjelp i det. Men på grunnlag av alle jordebøkene fra 1624, og de eldre jordebøkene over det of-fentlige godset, er det mulig å sette sammen en noenlunde fullstendig matrikkel for Ringerike for 1624. Litt hjelp har en også av en alminnelig jordebok over alle gårder på Ringerike fra 1616, som vesentlig gir opplysninger om de gamle jordeboksskattene, men som også forteller hvem som var *bygselrådige* over gården, dvs. hvem som bestemte hvem som skulle være leilending på de gårdene brukeren ikke eide. *Bygselrådige* var den som eide mest i gården, og i tilfelle to eide like mye, skulle «beste mann» ha bygselen, dvs. den som stod høyest på rangstigen, kongen før biskopen, presten før bonden osv. Når en bonde er *bygselrådige*, står det dessverre ikke *hvem* han er, bare at det er «bondegods», men ellers er den *bygselrådige* navngitt i 1616.

Det kan ha sin interesse å finne ut hvordan det private godset var fordelt i 1624, selv om vi får nøyaktige opplysninger bare 23 år seinere, for i 1647 hadde jordeiendomsforholdene alt begynt å forandre seg. Mye av det gamle adelsgodset, som hadde vært i hendene på enkelte store adelige familier i hundrevis av år, ble solgt til byborgere i dette tidsrommet, og likens var en god del gammelt bondegods kommet over til borgere i Kristiania og på Bragernes. Sagbrukene ved Hønefossen og de andre fossene på Ringerike hadde gjort mange rike, og hadde ført til at bøndene fikk mer penger mellom hendene, og de ble bedre i stand til å inløse arvegods og samle gårdene. Utviklingen fram mot mer utbredt sjøleie hadde så smått kommet i gang. I 1624 var forholdene ennå omtrent som de hadde vært i hundreårene før, med små landskyldparter spredd på mange hender.

II. Gårdene i Haug i 1624.

Nedenfor har jeg laget en liste over alle gårder i Haug i 1624, med opplysninger om bruker (etter skattemanntallet), skyld, og eier, så sant jeg har kunnet finne det ut. I noen tilfelle opplyser jeg også hvem som var *bygselrådige*, men i de fleste tilfelle sier det seg selv. Den *bygselrådige* hadde ved siden av sin landskyldinntekt, også inntektene *førstebygsel* hver gang en ny leilending tok over, og *trede-årstake* eller holding hvert tredje år, begge deler etter fast takst pr. skyldenhet. På noen gårder (f. eks. Vågård) er enkelte deler av gården utskilt med egen *bygsel*. På bondegods hendte det at arvingene delte bygselen som annet arvegods.

Gårdsklassene full-, halv-, og ødegård er stadig i bruk, men skattemanntallene har også en rubrikk som har tittelen «Husmenn og håndverkere». De fleste av disse husmennene er rydningsmenn som nylig har begynt å rydde opp en gård. De svarer derfor ikke til seinere tiders husmenn, for de gårdene de drev og ryddet kom i de fleste tilfelle opp i ødegårdsklassen noen år seinere, mens de virkelige husmannsplasser tilhører en seinere tid, og sjelden ble virkelige gårder. De gårdene som

var brukt av slike «husmenn» har jeg derfor nedenfor kalt *rydningsplasser*.

Jeg har satt opp gårdene i alfabetisk rekkefølge. I en mer grundig historisk framstilling som forhåpentlig en gang blir skrevet, ville det være riktigere å ta gårdene i geografisk orden, men i en oversikt som gjelder et enkelt år er det like praktisk med en alfabetisk liste.

De *landskyldslag* vi får å gjøre med i Haug er: *Skipund* à 20 lispund, 1 hud eller hudlag à 12 (kalv)skinn, og 1 såld à 12 seting. 1 hud regnes for å være like mye verd som 10 lispund, og 1 såld svarer til 5 lispund, også kalt en fjerding. På 1600-tallet ble landskylda ofte betalt i penger til landdrotten, eieren, etter fast takst. Nedenfor har jeg regnet om hele og halve huder og såld til lispund, men mindre enheter, som to skinn eller 3 setting, har jeg latt stå for ikke å få for mange små brøker. Når landskylda i 1624 på en gård ikke er kjent, har jeg oppgitt den fra 1647. På noen ødegårder har nok skylda økt fra 1624 til 1647, men svært sjelden på andre gårder.

Alm, rydningsplass, bruker Even, som også har ryddet den. Skyldsatt ca. 1618, skyld: 2 skinn, eier: Kongen.

Øvre eller Nordre Alme, halvgård. Bruker: Helge fra om høsten 1624, før Ola. Skyld 1642: 30 lisp. 3 setting. Eiere: 5 lisp.: Adelsmannen Kristoffer Galle, pantsatt til Laurits Hanssen i Oslo, 10 lisp.: Brukeren. Resten vet jeg ikke hvem som eide, i 1642 tilhørte det Gudbrand Hen, dels som odel og dels som pant.

Nedre eller Søre Alme: fullgård. Bruker Mikkel. Skyld: 40 lisp. Eiere: 20 lisp. Kristoffer Galle, pantsatt til Laurits Hanssen i Oslo, 10 lisp. Peder Knudsen på Toten, 10 lisp. Guttorm Hamnor i Hole.

Amundrud, ødegård. Bruker: Ola. Skyld 1 såld korn — 5 lisp., tilhører Norderhov prestebol. Askersrud, ødegård. Bruker: Even. Skyld: 15 lisp. Eiere: 10 lisp. Borgermester Søren Mogenssen i Oslo, 5 lisp. Jevnaker kirke. Er kanskje av og til i manntallene blandet sammen med Askersrud, en ødegård som ble brukt under Setrang, og hvor det bodde en husmann.

Nordre Aslaksrud, rydningsplass; bruker: Nils. Skyld 1647: 7½ lisp. Eier i 1624 ukjent.

Søre Aslaksrud: Ikke nevnt før i 1626.

Aurdal: ødegård; bruker: Erik Olsen. Skyld 3 lisp. Eier: Kongen.

Auren, fullgård. Bruker: Harald. Skyld 1660: 82½ lisp. Eiere: 25 lisp. Harald Auren sjøl, 5 lisp. Sjurd Tanberg, 2½ lisp. Norderhov prestebol, 15 lisp. av «Auren ødegård». «De fem sårs alter» i Hamar, nå under biskopen i Oslo, 5 lisp. Kongen. Resten ukjent eier, men sikkert bønder.

Vestre Berg, fullgård. Bruker: Amund Halvorsen. Skyld 30 lisp. Eier: Kongen.

Østre Berg: fullgård. Bruker: Knut. Skyld 40 lisp., men i 1660 45 lisp. Eiere: 10 lisp. Karl Kjørstad i Sandsver, 10 lisp. Loden Granum i Land, 5 lisp. Siri Gjeven med barn i Land, 7½ lisp. Knut Fredriksen i Vang på Hedmark, pantegods. Resten ukjent.

Borger, bruk under Klekken. Skyld: 5 lisp., tilhører Verne kloster.

Bølgen: fullgård. Bruker: Alv. Skyld: 50 lisp. Eiere: 30 lisp. Alv Bølgen sjøl: 15 lisp. Mikkel Nilssen i Lier: 5 lisp. Nonneseter kloster i Oslo, nå under Norges Rikes kansler.

EGGE, ødegård. Bruker: Ola. Skyld: I 1647 6½ lisp. Eiere: 4 lisp. Ola Hønen (i Norderhov), 1 lisp. Sjurd Tanberg, 2 lisp. Truls Iarsen ved Bragernes.

Ferden, fullgård. Bruker: Harald Engebretsen. Skyld 40 lisp. Dessuten Enger, brukt under Ferden, skyld 21 lisp. Eiere: 15 lisp. Kongen, 10 lisp. Norderhov prestebol, 15 lisp. Harald Ferden sjøl, og han eier desuten hele Enger, med egen bygsel, mens kongen bygsler Ferden.

Fleskhaug, ødegård. Bruker Ola. Skyld 6 lisp. som tilhører kronen.

Gjermbu, fullgård. Bruker: Jakob. Skyld: 80 lisp. Eiere: 20 lisp. erkebispogods, fra 1600 lagt under lagmannen i Oslo, 20 lisp. Mariakirkens communsgods, 10 lisp. Mariakirkens prosti, nå kansleren, 10 lisp. Norderhov prestebol, 15 lisp. Mikkel Nilssen i Lier, 5 lisp. Halvord Berg i Flesberg.

Gjørud, halvgård fra 1623. Bruker: Per. Skyld 20 lisp., som Kristoffer Setrang eier.

Gunnarsby, halvgård. Bruker: Erik. Skyld: 20 lisp. som Harald Auren eier.

Haug, halvgård. Bruker: Nils 1644: 20 lispund, som tilhører Norderhov prestebol. Den står

- ikke oppført i de eldre jordebøkene for prestebolet, men det er visstnok bare en feil.
- Honerud, ødegård. Bruker: Ola. Skyld: 10 lisp. Eier: Nils Nilssen, borger i Oslo, pantegods.
- Søre Honerud, bruk under Nordre, skyld: 1 skinn, krongods. Skilt ut fra 1627.
- Hov, fullgård. Bruker Torstein. Skyld: I 1647 57½ lisp. Elere: 20 lisp. makeskiftet i 1575 fra Norderhov prestebol til kapitlet i Oslo. 7½ lisp. Norderhov prestebol. 14. lisp. Torstein Hov sjøl, 5 lisp. i en underliggende ødegård «Aker» til Maria Magdalenas alter i Oslo Domkirke. 2½ lisp. i Aker til Hole prestebol. I 1647 hadde klokkeren i Norderhov 2½ lisp., som han vel hadde i 1624 og. Resten ukjent.
- Nordre Hval, fullgård. Bruker: Harald E. (E'en i seglet). Skyld i 1647: 42½ lisp. 9 settinger, men 45 lisp. 9 sett. i 1660. Elere: 20 lisp. Harald Hval sjøl. 10 lisp. Kristen Ballangrud på Hadeland. 9 setting Ola Knestang. Resten mangler.
- Søre Hval, fullgård. Bruker: Ola E. (E'en i seglet). Skyld i 1647: 52½ lisp. 30 lisp. tilhørte «Altare militum» i Oslo Domkirke, lagt under skolen i Oslo. 10 lisp. Ola Hval sjøl, 7½ lisp. Borgermester Søren Mogenssen i Oslo (?), 7½ lisp. Sindre Grindaker på Hadeland (?). Det er vanskelig å skille de forskjellige Hval-gårdene på Ringerike fra hverandre, og landskylda varierer litt i de forskjellige jordebøkene.
- Hønen, fullgård. Bruker: Simen Audensen. Skyld: 31½ lisp., pluss 5 lisp. av Holt øde under Hønen. Elere: 20 lisp. og 5 i Holt: Simen Hønen sjøl, 4 setting Ola Hønen i Norderhov, 3 sett. Pål Løken. Resten, ca. 7½ lisp., mangler.
- Kittelsby, rydningsplass, ødegård fra 1625. Bruker: Tommes. Skyld 6 lisp., som Ola Hønen i Norderhov eier.
- Nordre Klekken, fullgård. Brukere: Simen og Mats. Skyld: 30 lisp. Elere: 15 lisp. Mikkel Nilssen i Lier, 15 lisp. Berte Varlo på Eiker.
- Søre Klekken, fullgård. Bruker: Gunnar Anderssen. Skyld: 61 lisp. Elere: 10 lisp. Per Kristoffersen Braker i Lier. 5 lisp. salt Jevnaker prestebol, før Grans prestebol. Resten mangler. I 1616 er «Peder Frosts arvinger i Oslo» bygselsrådige, i 1642 Simen Nilssen i Bergenshus len, og fra ham får Gunnar Klekken 35 lisp. som pant omkring 1642, og omtrent samtidig 6 lispund i en eng under Klekken fra Peder Madsen på Bragernes. Det er sannsynligvis den enga som i 1624 kalles «Klecke ødegård», skyld 6 lisp. og som borgermester Søren Mogenssen i Oslo eier. I 1640 hadde Gunner kjøpt 5 lisp. til odel og eie av Marte Olsdatter Varlo på Eiker.
- Klette, england, under Øvre Vesteren.
- Nordre Knestang, fullgård. Bruker: Lars. Skyld 60 lisp., som tilhørte Mariaalteret i Mariakirken i Oslo, lagt under Oslo bispestol.
- Søre Knestang, fullgård. Bruker: Ola. Skyld: 60 lisp., tilhørte Mariaalteret, lagt under Oslo bispestol.
- Krakstad, fullgård. Bruker: Ola. Skyld: 35 lisp. Eier: Adelsmannen Claus Brockenhuus, arving etter Peder Iversen på Fritsø.
- Kyta, ikke nevnt. I 1652 brukt under Løken.
- Langenga, ikke nevnt.
- Mellom-Lo, fullgård. Bruker: Engebret. Skyld: 50 lisp. Elere: 20 lisp. pluss 5 i Ekra under Lo tilhørte adelsmanen Jakob Rosenkrans' arvinger, 15 lisp. Norderhov prestebol, 5 lisp. Hole prestebol, 5 lisp. Haug kirke.
- Nordre Lo, halvgård. Bruker: Askjel. Skyld 1642: 2½ lisp. 3 setting. Elere: 15 lisp. Ola Hval, 9 sett. Ola Knestang (?). 4 lisp. mangler.
- Søre Lo, halvgård. Bruker: Anders. Skyld: 20 lisp. Elere: Knut Fredriksen i Vang, Hedmark, 6 lisp. kjøpegods og 4 lisp. pant. Resten mangler. Bygselsrådige i 1616 var Erik Olsens arvinger i Oslo. I 1624 eier Ola Ve i Flå i Halvingdal 6 settinger i Lo på Ringerike, det er vel Nordre Lo (?).
- Lundstad, ødegård. Bruker: Mons. Skyld i 1647: 8 lisp. I 1642 eier Mons Lundstad sjøl 6 lisp. Ola Alme eier 2 lisp. i 1624. I 1616 heter det at bonden sjøl har bygselen.
- Nordre Løken, fullgård. Bruker: Pål A. (A'en i seglet). Skyld: 1647 65 lisp. Elere: 35 lisp. Pål Løken sjøl. 15 lisp. Simen Hønen, 5 lisp. Ola Dvergstein på Hadeland. 10 lisp. mangler.
- Søre Løken, halvgård. Bruker: Lars. Skyld: 25 lisp. Elere: 10 lisp. Norderhov prestebol. 10 lisp. Arne Tomle i Land (?). 5 lisp. mang-

- ler. De 10 lisp. Arne Tomle eier kan også gjelde Nordre Løken.
- Marigaard, brukt under Vågård, fra 1626 skatt som rydningsplass, 1627 ødegård. Noe av gården visstnok brukt under Søre Alme. Skyld 1647: 10 lisp. og 3 bismerpund fisk. Eiere: 5 lisp. Kristoffer Galle, pantsatt til Laurits Hanssen i Oslo. Regnet under Søre Alme. 2 bism.pd. fisk: Norderhov prestebol, 1 bism.pd. Gran prestebol. 5 lisp. mangler, de var bondegods seinere.
- Myre, ødegård. Bruker: Steffen. Skyld i 1642 og seinere: 3 lisp., som da tilhørte Gullaug Trygstad. Ingen opplysninger i 1624.
- Nerstad, fullgård. Bruker: Simen. Skyld: 67½ lisp. Eiere: 10 lisp. 3 setting: Maren Nilsdotter i Oslo, 10 lisp. Simen Nerstad sjøl. I 1616 var lagmann Hans Glad i Bergen bygselrådige, og hans arvinger i 1642. I 1647 hadde Engebret Nerstad kjøpt alt det private godset i gården. I Nerstad er det gått inn en ødegård, «Lynde» eller «linde». Av den eide Hole prestebol 5 lisp. og Als prebende i Oslo domkirke 2½ lisp., lagt under soknepresten i Oslo.
- Opperud, ødegård. Bruker: Guttorm. Skyld: 5 lisp. som Nonneseter kloster i Oslo eide, lagt under kansleren.
- Rua, ikke nevnt. Eier var seinere Hole prestebol, og det er kanskje Rua som er ment når det i Jordeboka for Hole prestebol 1624 står at det eier 1 skinn i Alme.
- Nordre Setrang, fullgård. Bruker: Truls. Skyld i 1660: 72½ lisp. 5 settinger. Eiere: 30 lisp. Adelsmannen Jakob Rosenkrans' arvinger. 10 lisp. St. Nicolai alter i Hamar; 5 lisp. Engebret Kroksgard i Ringsaker; 15 lisp. Arne Gjefsen på Hadeland (?).
- Søre Setrang, fullgård. Bruker: Kristoffer. Skyld: 100 lispund. Eiere: 42½ lisp. Peder Knudsen på Toten; 12½ lisp. Kristoffer Setrang sjøl. Dessuten eier Kristoffer Oppsal i Lier 10 lisp., Rasmus Kimmestad i Slagn sokn 10 lisp., og Berte Sørby i Våle 10 lisp., men det er ikke sikkert hvilken av Setrangårdene det gjelder. Resten mangler. Under Nordre Setrang, seinere under Søre, ble brukt ødegården Askersrud, som også lå under St. Nicolai alter i Hamer, skyld 5 lisp.
- Skog, ødegård. Bruker: Gudbrand. Skyld: 5 lisp., som Harald Auren eide. Skylda ble seinere økt til 7½ lisp.
- Skogstad, fullgård. Bruker: Engebret. Skyld: 20 lisp. Eiere: 15 lisp. sjøleie, 5 lisp. Mikkel Nilssen i Lier.
- Skogstad ødegård. Bruker: Randi. Skyld i 1647: 15 lisp. Fra 1635 brukt under Hverven, fordi Anders Hverven eide 10 lisp. der. De andre 5 lisp. eide Engebret Skogstad fra 1634. For den tid vet vi at det var bondegods i 1616. En mann på Eiker eide 5 lisp. i «Skugstad» i 1624.
- Skøyen, ødegård. Bruker: Jens. Skyld i 1647: 15 lisp. Eiere i 1624 ukjente. I 1616 hadde lagmannen i Tønsberg bygselretten. Det er så mange gårder med dette navnet på Østlandet at det er nesten umulig å finne ut hvem som eide Skøyen i Haug når jordebøkene ikke gir skikkelige opplysninger om hvor de forskjellige gårdene ligger. I 1640 eide Marte, salig Mikkel Nilssens i Lier 10 lisp. i gården, men hennes mann eide det ikke i 1624.
- Nordre Stigsrud, ødegård. Bruker: Gunner. Som har ryddet gården. Skyld: Nevnt første gang 1620, 1 skinn, men alt i 1625 5 lisp. som er krongods.
- Søre Stigsrud. Ikke nevnt før i 1630, da det ble bygset av Lars Hesleberg, men ikke var skyldsatt. Eier: Kongen. Før har det vel vært brukt under Nordre Stigsrud.
- Toen, fullgård. Bruker: Truls. Skyld 1647: 87½ lisp. Eiere: 35 lispund Iver Gudbrandsen i Oslo; 5 lisp. Ola Dvergstein på Hadeland; 5 lisp. Ola Knestang; Hole prestebol eide 7½ lisp., Norderhov prestebol 5 lisp., og Norderhov kirke 5 lisp. Andre eiere mangler i 1624, men fra 1612—20 eide Ragnhild og Tommes Skogstad 20 lisp., og fra 1634 eide Engebret Skogstad det samme. 10 lisp. tilhørte comunet i Mariakirken.
- Trøttelsrud, ødegård. Ingen bruker 1624. Skyld: 1647 15 lisp. Eier i 1624: 10 lisp. Kristoffer Setrang, som vel også brukte gården sjøl. Det var trolig hele skylda i 1624.
- Nordre Vesteren, fullgård. Bruker: Kristoffer. Skyld: 36 lisp. Eiere: 15 lisp. Norderhov prestebol. Andre eiere i 1624 ikke kjent, men kanskje det er denne gården som menes

med «Huitsten paa Ringerlige», 15 lisp., som Ola Horne på Eiker eier.

Søre Vesteren, halvgård. Bruker: Jon. Skyld: 25 lisp. Eiere: 10 lisp. Norderhov prestebol; 5 lisp. hadde samme eier makeskiftet bort i 1575 til communit i Oslo. 5 lisp. lå til Maria Magdalenas alter i Oslo domkirke, og 5 lisp. tilhørte korguttens del av commungodset, og kom visnok egentlig fra Hallwardsalteret i domkirken.

Vesetrud, rydningsplass, ødegård fra 1626. Bruker: fra 1625 Hans. Skyld 5 lisp. som Ola Bjørke i Norderhov eide.

Viul, ødegård, ingen egen bruker. Brukt under Gjermbu 1616. Skyld: 10 lisp. (egentlig 1 hud). Hamar bispestols gods, lagt under lagmannen i Oslo.

Vågård, halvgård. Bruker: Ola. Skyld 1647: 22½ lisp. Eiere: 5 lisp. kongen, med egen bygsel, steint og reint (dvs. utskilt med delesteiner fra resten av jorda i gården); 2½ lisp. Laurits Hanssen i Oslo, pantegods (fra eieren av Hen). Resten mangler, men i 1615 eide Jon Vågård sjøl og i 1642 Ola Vågård sjøl 10 lisp. Marigaard ble brukt under Vågård ennå .

Aserud, ødegård. Bruker: Lars Eriksen. Skyld: 8 lisp. Eier: Kongen. Seinere på 1600-tallet ble gården brukt under Hønen i Norderhov.

Denne oversikten viser hvor spredd eiendomsretten til jorda på Ringerike var. I Haug var det i 1624 bare 14 bønder som i det hele eide jordegods. To av dem, Truls Setrang og Ola Knestang, eide i det hele ingen ting i den gården de brukte, og 5 andre, Kristoffer Se-

trang, Simen Nerstad, Torstein Hov, Ola Hval, Harald Ferden, hadde ikke bygselretten, selv om de eide gods i den gården de satt på. Ikke en eneste av de 14 eide hele den gården de brukte. Og likevel er det flere jordeiende bønder i Haug enn i andre deler av Ringerike.

Vi kan sikkert regne med at alt det godset som jeg ikke har funnet eier til i 1624, var bondegods, eller i alle fall privat gods. Noen jordebøker for adelsgods i 1624 mangler i arkivene, og siden det særlig gjelder ett par adelsmen som bodde på Eiker, er det mulig at de har eid gods på Ringerike. Og siden vi vet at eierne til en del gods i Nerstad og Klekken bodde på Vestlandet, kan det hende at en nøyaktig gjennomletting av odelsjordebøkene for Bergenhus len kan føre til at noen flere eiere av gods på Ringerike blir oppdaget. Men viktigere er sikkert tingbøkene fra 1651 av, for der hender det at en finner rettssaker om arv, og da måtte gjerne partene legge fram gamle hjemmelsbrev.

Listene ovenfor viser, at i 1624 eide utenbygds folk atskillig mer av det private jordegodset i Haug enn innenbygdsboende. Når det gjelder utenbygds bønder er det oftest ikke mulig å si akkurat hvordan de har fått tak i sine eiendommer på Ringerike, selv om vi kan gå ut fra at det vanligvis har skjedd ved arv og giftermål. For de større jordeierne, særlig menn av adel, er det lettere å forklare hvor godset er kommet fra. Men det vil passe bedre å gi en oversikt over dette i en seinere årgang av «Ringerike», etter at jeg har gått igjennom eiendomsforholdene på resten av Ringerike også.

E. F. Halvorsen.

LANGFREDAGSØKT

Schildring fra Strømsodbygd

I denne korte beretningen vil jeg prøve å gi et bilde av mormor, et menneske jeg aldri har møtt. Hun hadde for lenge siden lagt seg til hvile på kirkegården da jeg kom til verden. Den store jordsønnen var nok kjær for henne, for livsdagen hadde vært lang og tung. Men uten å kny bar hun sin lagnadsbør til veis ende. Arvestoffet som Vårherre hadde betrodd henne gav hun fra seg til neste generasjon. Livsveien min har hun vært med å stake opp.

Jeg kan tenke meg at hun likte å komme til ro i den lune, varme sandjorden. Steingjerdet holdt verdens trakk og strev unna, og skogen med sin molltone var ikke langt borte. Så lå den vesle jordhaugen der upåaktet. Gras og lyng grodde og glemselen med dem. En dag kom graveren med spaden og slettet haugen ut. Mormor smilte sikkert der hun var. Endelig hadde hun fått den store freden.

Hvorfor jeg kom til å tenke på dette nå? Det er ikke så enkelt å svare. Kanskje er det lyset som gjør det — det hvite sølvlyset på bjørkestammene utenfor vinduet mitt. Kanskje det underlige taket i brystet når sønnavinden legger seg tungt inn mot huset og presser på. Eller er det lukten av snø som tiner og våt mark? Ja, det er alt dette, men også noe mer. Blodig smerte over dødstrøtt panne. Eli! Eli! Lama Sabaktani?

Påske.

Mormor ble tidlig enke og barneflokken skulle ha mat og klær. I den vesle skogbygda var det bare en ting å gripe til: *Slit*. Det var ingen stønader i den tiden — ingen trygder og velferd på noen måte. Fattigkassa var den bitre slutten for så mange. Men den som hadde et par kyr på båsen og noen sauer, hadde bergingsvov. Når våren kom og massingbjøllene singlet i uthagen, da var det lyst og godt i verda. Og så måtte en aldri glemme at det var en mening med det hele, at livsveven hadde et mønster, ondt å få øye på iblant, men det var der.

Guds frykten var sterk og levende. I sitt stillferdige døgnliv hadde hun Gud med seg i alt. Uten hans nærhet og forsyn var alt fåfengt. Det bestemte livsrytmen og livsholdningen. Og nå er jeg framme ved det jeg i grunnen vil fortelle.

Påske var en mektig høytidshelg og langfredag en lidingsdag for alt levende. Før dagbrevet var mormor i klærne, de grove, sterke arbeidsklærne. Ute var det mørkt ennå og det var strevsomt å finne både skikkelje og lauvkorg. Kjernekniv og øks ble satt oppi og det hele surret fast med et tau. Lyset vokste og nå var dagningen så stor at en såvidt kunne ta seg fram. Skogsveien var slitt og dompet og hun hadde et godt stykke å gå. Akslen tok til å svi av tauet og i støvlene surklet isvann, men ingen hadde rett til å klage idag. Langfredag.

Hva skulle nå dette være til? Til skogs i arbeidsklær og med arbeidsredskap en helgedagsmorgen? Og hadde ikke denne smålåtne kvinnen så ydmykt et sinn? Jo hun hadde det og denne skogsturen en grytidlig langfredagsmorgen var en andaktsøvelse og en botsgang. Dørklinka slamret og bar seg og fjøsdøra skreik som i pine. Idag var det vredens dag. På fastende hjerte gikk hun forat kroppen skulle være ånden lydige. En salmetone skalv i brystet:

«O hoved høit forhånet.»

Skyer fulle av dis og vårvæte kom inn fra sør. Nede i dalsøkket buldret bekkens og innover myrer og hauger hukret århaner i leik. Det var snart verste fjørefallet. Nå tok tømmerveien slutt. Det ble vel et basketak å komme fram til Rognelia, men det skulle gå. Viljen i den vesle kvinnekroppen var stri og sterk.

Jo — det gikk. Hun stod i den åpne glenna som hun hadde sett seg ut i høst. Her var mat til vårsultne dyr og øksa og kjernekniven kom opp av lauvkorga. Osp og rogn ble felt og den saftige borken skavet av. Kvister buntet sammen med svære tjafser blåbærlyng. Det stod

en yr av saft og sevje om de travle hendene. Dette ville gjøre godt i dyrevommen.

Smalryggen verket og nevene var såre og opprispet. Blodet tørt av skrammer her og der, men ble ikke tørket vekk. Blod hørte dagen til.

Da skikjelken var lastet tok hun fatt på nedturen. Det svære lasset ville gå sin egen vei, men mormor hang i tauet og bremsset så is og vann sprutet. Endelig var hun nede ved fjøs-døra og kunne bære sin dyrebare last inn til ventende dyr. Glade raut møtte henne og i sauebingen breket og tråkket det. Alle fikk sitt av skogens gaver.

Men mormor hadde ennå mangt å gjøre. Gjødelskoken utmed veggen trengte å måkes utover og trampes, et arbeid som hun hadde eslet til idag. Inne i låven måtte både ryddes og sopes og oppmed utgardsleet lå et vedlass og ventet. Og så sauestallen da. Hun hadde gruet for den lenge, men idag skulle det gjøres.

Timene gikk. Skyene rullet og rullet over en dyster himmel og nede i det vesle fjøset holdt en kvinne på med sin botsøvelse.

Da dagen tok til å skråne, stod mormor ute på tråkka og banket væten og subbet av seg. Hun skygget for øynene og så av solmerket oppe i åskammen at klokka var tre. Golgata-pina var over og hun kunne slutte sin langfredagsøkt. Lemster og mo var kroppen og det sang så tomt for ørene. Sulten og tørsten var plagsom, men slik skulle det være. Nå fikk hun inn og ta helgevasken.

Det var stusselig og kaldt i det vesle kjøkkenet og da hun hengte klærne fra seg kom det for henne at hun hadde snart vært enke i otte år. De tre eldste barna var ute og tjente sitt brød og de to yngste var gått til moster i går. De ble vel der helga ut. Ensomhet hadde hun aldri vært plaget av, men nå kjente hun at den var der.

Den store jerngryta ble fylt med van og satt over varmen. Utmed veggen lå det et fange ener som hun hadde vært oppi uthagen etter. Det ble stappende full gryta. Vannet tok til å fosskoke og den friske enerlukta gjorde så godt i brystet. Hun tok noen av de blågrønne bærene og tygget på. De var så sterke i smaken. Alle hadde de et lite kors i toppen og det var til minne om Freiseren hadde mor sagt.

Enerlaug er godt både for kropp og sjel. En blir rein og forynga av det. Alle får en annen dâm over seg. Vann og ånd hører sammen — det er så underlig med det.

Endelig var huset ryddet og et tent talglys ble satt på bordet. Dagens tekst ble lest. Det knitret så høgtidssamt i de gule bladene på huspostilen. Nå kunne maten finnes fram.

Ute var det blitt tidlig vårnatt. Suset av skog og vann var mindre. Det var så stille i verden. Bare et hjerte dulpet og dulpet så ensomt.

Men nå var den lange, vonde dagen over og påskedags morgen ville sola danse.

Elling M. Solheim.

TEMPLET I SKOGEN

Biskopen ved kirkedøra med den historiske nøkkelen.

Den 5. oktober 1957, en lørdag kl. 17,00, lød det bud om høytid i Strømsodbygdas. Den varme og rike klangen fra kirkeklokken som har denne innskripsjon «Gud til ære — gjennom skogenes stillhet», fylte bygda.

Den 6. oktober 1957 var en høytidsdag Strømsodbygdas aldri har opplevd maken til. Denne dagen som opprant med skinnende sol over høstfarget skog og mark med Bukollen snøhvit i bakgrunnen, ble bygdas kapell innviet av biskop Skard i nærvær av prost og 10 prester.

Klokken kalte bygdefolket til kirken som var fylt til siste plass, og høytalene gav de mange hundre som ikke fikk plass i kirken anledning til å følge de høytidelige handlinger. Det var et høytidelig innslag at biskop Skard denne dagen døpte Ivar Fægri. En stedlig arrangementskomité hadde gjort et glimrende forarbeide, så alt klaffet til minste detalj. — Bl. a. serverte bunadskledde kvinner «kirkekaffe» etter gudstjenesten til alle som hadde funnet vei til høytiden.

Selve høytideligheten begynte med at byggekomiteen, menighetsutvalget og de geistlige skred inn i kirken under klokkenes klang. Så stopper klokken, orglet sender sitt vell av toner utover forsamlingen og dørene til kirken helligdommer åpner seg. Og her er vi ved noe av det særegne ved Strømsodbygdas kapell, nemlig at det ved siden av å være en kirke, skal være et lokale som kan brukes til andre sammenkomster av åndelig og kulturell art.

Vi lar byggekomiteens formann, Herman Oppen, selv fortelle om kirken slik han gjorde det i sin tale ved innvielsen:

«Kjære Strømsodbygdinger, ærede Biskop og øvrige geistlige, herr Fylkesmann, kjære menighet.

— Det er en stor ære og en stor glede for meg på vegne av Strømsodbygdas befolkning, å få ønske dere alle hjertelig velkommen og hjertelig vel møtt på denne høytidsdagen, da kapellet vårt skal få sin vigsel, og dermed bygda sitt Gudshus.

Tanken om å kaffe Strømsodbygdas en kirke er gammel — hvor gammel er ikke godt å si — men jeg vet at spørsmålet var oppe allerede i prost Skaars tid, dvs. for over 40 år siden.

Det ble midlertid bare «med praten» inntil Norderhov herredsting i 1942 oppnevnte en kapellkomité bestående av daværende res.kap. Castberg, Anders Bråten, Anders Aure og Georg Fosshelm. Komiteen konstituerte seg ¾ samme år ved å velge Castberg til formann, Anders Braaten til nestformann og Fosshelm til kasserer.

Komiteens sammensetning har vekslet endel gjennom årene, og i byggekomiteen i dag er det bare Anders Aure som har vært med hele tiden. De øvrige er: Olaf Strømsodd, Nils Johnsrud, Gunnar Haugen og meg, som har vært formann. Vår trofaste kasserer siden 1950 har vært Alf Gundersen.

Den første komiteen satte seg straks i sving med forskjellige slags tilstelninger, basarer o. l., herunder også arbeidet med å sikre tomt, tømmer, øvrige trematerialer m. m.

Tomtespørsmålet løste seg av seg selv, idet

Thorleif Sørhol meget generøst tilbød gratis tomt av sin eiendom Aure der hvor komiteen måtte finne det mest passende. Tomten her ble utatt av komiteen 2/3 1943.

Komiteen foranstaltet også hyppige notiser i avisene, og ble overalt og av alle møtt med en enestående velvilje, interesse og offervilighet, spesielt her i Strømsoddbygda, og at denne offervilje gav seg utslag i helt fabelaktige resultater forståes, når vi kan opplyse at det er ydet kr. 43.000,— i private bidrag i kontanter pluss verdien av tomt, tømmer, materialer, gratisarbeide osv.

På møtet den 25/2 1943 forelå tilbud fra arkitekt Odmund Eindrude Slaatto om gratis forslag til tegninger — et tilbud som selvsagt ble mottatt med begeistring, og Riksantikvarens approbasjon fikk man omgående. Slaatto tok snart etter opphold på Grini, og hadde vel der god tid til å arbeide med tegninger og planer. Som et kuriosum kan jeg nevne at jeg har en tegning som er datert: «Kirurgische Abteilung» febr. 1945. Slaatto holdt også foredrag om kapellet for en meget representativ forsamling på Grini.

Norderhov kommune viste også fra første stund kapellsaken stor interesse, og garanterte ved herredstyrebeslutning 1/6 1950, enstemmig og uten debatt, for byggeomkostningene, og har gjennom årene bevilget betydelige beløp. Samlet anslåes byggesummen i dag å utgjøre ca. 130.000,— kroner.

Jeg er sikker på at når ordfører Solbakken og rådmann Flaten i dag ser det ferdige byggverk, føler de en oppriktig glede.

Det har vært endel vanskelige forhold å arbeide under gjennom årene, og dette har da vært årsaken til at det har gått så lang tid før vi endelig fikk oppleve den uforglemmelige dagen — da Strømsoddbygda kapell står der — drømmen vi alle har hatt i sinnet nå blir virkelighet.

Det er umulig i en slik kortfattet beretning å komme inn på detaljer, men jeg vil nevne noen data, og også sitere litt av hva Castberg har notert under «merkedager». Fredag 17/3 1950: Det ble gjort avtale om at laftetømmeret skulle hugges i Engermarka, hvor det er slank, kvistfri, senvoksen gran i store mengder. Hugststedet er av ingeniør Egil Berg kalt

«Kirken» p. gr. av bestandet som minner om søylene i en kirke. «Tømmeret blir hugget av Magnus Larsen m. fl. etter lengdeoppgave fra Anders Aure.» 11/5 s. å.: «I det herligste vårvær med strålende sol, 24 varmegrader i skyggen, løvskogen i lysegrønn nyusprungen prakt og elven i flom, var arkitekt Slaatto og formannen på befarung på kirketomten. Sammen med Anders Aure stakk de foreløbig opp kapellets beliggenhet og påpekte tomtens utstrekning. Arkitekten var begeistret for dene pene beliggenhet som kapellet får, og så den allerede i ånden heve sitt spir over furuskogen. Anders Aure var beskjeftiget med å stable laftetømmer. Tross våronnarbeide, brøtning og annen travelhet ville bygdas karer gå mann av huse for å stable tømmeret i løpet av kvelden.»

Byggetillatelse — altså ikke byggesøyve — fikk vi fra Kirkedepartementet den 10/12 1951, og bemeldte byggesøyve fikk vi 16/9 1952, og da begynte uttagningen av granitt i oktober s. å. Grunnmuren stod ferdig 7/7 1953, og vår gråsteinmurermester Oluf Halkinrud som er en kunstner i å behandle norsk stein, kan med rette være stolt av sitt arbeide — likedan av gråsteintrammene sine — vi kan trygt si at det ikke fins maken til dem.

Tømringen begynte den 23/7 1953, og som mester her hadde vi Anders Aure — han er en kunstner i tre som Oluf Halkinrud er det i stein. Han hadde den hele tid den aller beste hjelp av sin sønn Oddvar og sin svigersønn Jon Ruud.

Den 1/11 1953 var mønnsåskransen på plass, og vi hadde en liten improvisert tilstelning for å markere dette byggetrinn. Sogneprest Hauge-rud holdt andakt, og så hadde vi en sammenkomst borte på skolen — alt var særdeles hyggelig.

De ca. 2000 fliser som tårnet er kledd med er gjennom flere år laget av bygdas gutter i sløyden.

Arbeidet var så stillet i bero en tid, og dette var bare heldig, for et byggverk i tømmer trenger en viss tid til å «sige», og våre vegger fikk altså rikelig anledning til det.

Op så vil jeg altså bare slå fast enda en gang, at arbeidet for oss i byggekomiteen har vært både interessant og hyggelig, og vi har

Mange folk samler seg foran Strømsodbygdas kapell.

hatt de aller beste medhjelpere i de forskjellige bransjer, jeg nevner: Georg Bentzen med sin enestående dørmekanisme, det vakre spiret m. m., Ole E. Berg med prekestol, døpefont, alterbord, dører og vinduer m. m. Jeg nevner også det fremragende fagarbeidet som er utført i kobber av Einar Arnestad. Det elektriske ved Amund Brelli, malerarbeidet ved malermester Larsen og hans svenner og Ole Flaskerud. Sokna Dampsag og Kirkemoen Sag har ydet glimrende og gratis service. Byggekomiteens arbeid har, som jeg nevnte vært bare hyggelig, og jeg må atter understreke den helt enestående iver og hjelpsomhet som er vist av bygdens folk, utenbygds skogeiere, utflyttede Strømsodbygdinge, foreninger, pressen og

mange andre. Alt dette har gjort det så lett for oss.

Som dere alle ser, er dette kirkebygget et særpreget og originalt byggverk. Arkitekt Slaatto har her sammen med sine fremragende håndverkere vist i praksis hvilke herlige byggematerialer vi har i norsk stein og norsk tømmer. Både arkitekt og håndverkere har her satt seg et varig minne, og dette kunstverk fra grunnmuren til korset oppe på spiret skal vise kommende slekter hva virkelige fagfolk kan utrette.

Den vakre fondveggen med Kristusfiguren er laget av billedhugger Nic. Schjøll. Det har vært en udelte glede for oss i komiteen å få

(Over til side 11.)

HØNEFOSS TeglVERK OG KALKFABRIK

– Under samme ledelse –

Tlf. Sentralbord 34 - 112 - 264 - 1136

Teglverket direkte 264

JERN - BYGNINGSARTIKLER

MALERVARER - KJØKKENUTSTYR

10 METER UNDER DETTE BYGG LAGRES DET GODE HØNEFOSS BRYGG

Hønefoss Bryggeris
Øl

Hønefoss Bryggeris
Mineralvann